

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS UN PSIHOLOĢIJAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

EX LIBRIS APGUVE
MĀKSLAS SKOLAS III KURSĀ

Diplomdarbs

Autore: **Dace Gražule**

Stud. apl.: SkVi020021

Darba vadītājs: mag. art. Inārs Helmūts

Recenzents:

RĪGA 2007

ANOTĀCIJA

Diplomdarba tēma ir Ex libra apguves iespējas mākslas skolas III kursā. Diplomdarba izstrādes mērķis ir izpētīt ex libra apguves iespējas mākslas skolā. Tā saturu veido anotācijas, ievads, trīs plāna punkti, apakšpunkti, nobeigums, izmantotās literatūras un avotu saraksts un pielikumi.

Ievadā tiek pamatota izvēlētās tēmas aktualitāte, formulēts diplomdarba mērķis, konkretizēts pētījuma objekts, paredzamie uzdevumi, pētījuma metodes un pētījuma bāze. Pirmais plāna punkts ietver izpēti par ex libri, tā veidiem, funkcijām, pielietojumu un vēsturisko attīstību.

Otrajā plāna punktā apskatīta uzdevumu kopas teorētiskā izveide. Tajā tiek iztirzāti priekšnosacījumi, kas nepieciešami uzdevumu kopas izveidei – iecerēto uzdevumu atbilstība skolēna interesēm, vajadzībām un vecumposmam, mākslas skolas programmai un standartam, mācību metožu izvēle uzdevumu kopai un atbilstība vecumposmam, kā arī vērtēšanas kritēriju izstrāde un atbilstība uzdevumu kopai.

Trešajā plāna punktā tiek analizēta uzdevumu kopas realizācija, tās gaita un skolēnu sasniegtie rezultāti.

Nobeigumā tiek aprakstīti teorētiskie un praktiskie pētniecības rezultāti, to atbilstība izvirzītajam mērķim. Tajā tiek izteikti secinājumi, ka izstrādātā uzdevumu kopa ir jāpilnveido, jo tā neļauj pilnībā apgūt ex libri, bet sniedz tikai ieskatu ex libra pasaulē un pirmās iemaņas tā gatavošanā. Autore izsaka priekšlikumus, kas būtu jāpapildina uzdevumu kopā, lai ar tās palīdzību varētu nodrošināt pilnīgu ex libra apguvi un mērķa sasniegšanu.

Anotācijā atrodams īss diplomdarba satura raksturojums.

Izmantotās literatūras un avotu sarakstā, alfabēta secībā tiek norādīta diplomdarbā izmantotā pedagoģiskā, psiholoģiskā un mākslas literatūra un interneta adreses.

Pielikumos tiek ievietoti materiāli, kas palīdz izprast diplomdarba tekstu un pētnieciskā darba rezultātus.

ANNOTATION

The theme of exploration is potentialities of book plates acquisition in arts schools III course. The aim of this exploration to investigate potentialities of bookplates acquisition in art school. The content of exploration consists of annotations, introduction, three general items, conclusion, the list of used literature and sources, additions.

Short characterization of the contest is inserted in annotation. The topicality of chosen theme, the aim of the exploration, it's subject, forward assignments, the methods and the base of the exploration substantiate in introduction.

The first item contains exploration of bookplate's evolution, description, meanings, styles and types.

The second item discuss theoretical development and foundation of task group. It discuss premises, which are necessary for group of task – expected tasks accordance to the students favours, needs and age, accordance to art schools programm and standart. Also here are discussed the selection of studying methods and their accordance to age. Here are discussed the criterion of evaluating and their accordance to group of tasks.

In the third item considered the realization of task group and achieved results of students.

The results of theoretical and practical exploration and it's accordance with the aim, which was formulated in introduction, are described in coclusion. The author drew a conclusion, that task group must be improved, to achieve the aim of this exploration. Because already reviewed task group don't provide full bookplates acquisition. It just give us small view in bookplates world and first skills to make them.

In conclusion author submit suggestions how to improve task group to achieve the full acquirement of bookplate.

The list of used literature and sources consists of pedagogical, psychological and art literature and the source of INTERNET. Materials which helps to understand text and the results of the exploration, are placed in addition.

SATURS

ANOTĀCIJA.....	2
ANNOTATION.....	3
IEVADS	5
1. EX LIBRIS	7
1.1.Ex – libris veidi, funkcijas un to pielietojums	7
1.2. Ex libris vēsturiskā attīstība.....	8
2. UZDEVUMU KOPAS TEORĒTISKĀ IZVEIDE.....	14
2.1. Uzdevumu kopas struktūra	14
2.2. Iecerēto uzdevumu atbilstība skolēnu interesēm, iepriekšējai pieredzei, vajadzībām, vecumposma īpatnībām.	20
2.3. Iecerēto uzdevumu atbilstība Bolderājas Mūzikas un mākslas skolas programmai un valsts pamatizglītības standartam	27
2.4. Mācību metožu izvēle uzdevumu kopas apguvei un atbilstība vecumposmam	28
2.5. Vērtēšanas kritēriju izstrāde, atbildība uzdevumu kopai.....	31
3.UZDEVUMU KOPAS APROBĀCIJA	33
NOBEIGUMS	38
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	40
PIELIKUMI.....	42
1. pielikums Ex libris mākslas darbos	43
2. pielikums Uzdevumu kopa	52
3. pielikums Skolēnu radošie darbi	53

IEVADS

Ikdienā parasti pievēršam uzmanību košām un krāsainām lietām, kas spēcīgāk iedarbojas uz mūsu uztveri, bet mēdzam piemirst, cik krāsains un niansēm bagāts var būt melnbaltais. Par melnbalto mākslu sauc grafiku, kas rodas līnijas, ritma, laukumu, faktūru un formu spēles laikā. „ Katrs grafikas darbs ir unikāls, radīts vienā eksemplārā, bet grafikas iespiedtehnikas dod iespēju tiražēt kvalitatīvi līdzvērtīgus darbus „. (13, 81pp)

Grafika kalpo dažādām lietišķām vajadzībām un tās nospiedumiem ir praktiska nozīme. Pie tādiem pieder: plakāti, grāmatu vāki, naudas zīmes, pastmarkas, ielūgumi, etiķetes, kā arī grāmatzīmes (ex libris), kuru apguves iespējas ir pētījuma mērķis.

Tas ir miniatūrs grafikas darbs, kas veltīts grāmatu mīļotājam un tiek gatavots vienā eksemplārā, paredzot arī tiražēšanas iespējas. „ Ex libris jeb grāmatzīme - piederības apliecinājums, īpašnieka zīmogs, intelektuāla šarāde – grafiska miniatūra grāmatas priekšlapā, kas atspoguļo sava izveidotāja rokrakstu un laikmeta gaumi.”(2) Ex libru mākslinieka uzdevums ir mazā kompozīcijā atklāt grāmatas īpašnieka vārdu un personību arī tam, kurš šo cilvēku nepazīst.

Kā top šis melnbaltais un dažkārt arī krāsainais brīnums? Grāmatzīmi var izpildīt dažādās augstspiedes tehnikās, piemēram, kokdzeluma, oforta, cinkotipijas u.c. estampa tehnikās, tomēr skolā ātruma, ērtuma un salīdzinoši vienkāršās pavairošanas dēļ, vislielākās priekšrocības dod linogriezums. Strādājot dažādās grafikas tehnikās un veidojot šos melnbaltos mākslas darbus radās interese, par grāmatzīmes izcelsmi, nozīmi un darināšanas procesu, ko autore vēlējās nodot arī skolēniem.

Šis grafikas veids varētu aizraut un ieinteresēt arī pētījumā iesaistīto vecumposmu, jo grāmatzīme ir saistīta ar praktisko pielietojamību, arī tāpēc, ka „Māksla ir īpaši nozīmīga mūsu emocionālās pasaules attīstībai, iespēja aktīvi piedalīties māksliniecišķajā procesā, veicina iztēles un radošo pašizpaušmes spēju attīstību. Iepazīšanās ar mākslas mantojumu ļauj skolēnam gūt pārdzīvojumu, kā arī emocionāli bagātu, netiešu dzīves pieredzi. Mākslas mantojuma analīze veicina bērna intelektuālo attīstību un kopā ar emocionālo un estētisko pārdzīvojumu veido pamatu viņa estētiskajai gaumei.”(23,14)

Veicot teorētisko un praktisko ex libris apguves iespēju izpēti, tiek noteikts sekojošs pētījuma objekts, mērķis, tā realizācijai nepieciešamie uzdevumi, nepieciešamās metodes, kā arī precizēta pētījuma bāze.

Pētījuma objekts - mākslas valodas pamatu mācību process.

Pētījuma mērķis - izpētīt ex libra apguves iespējas mākslas skolā.

Pētījuma uzdevumi

- noskaidrot, kas ir ex libris,
- izpētīt ex libris vēsturisko attīstību,
- izvērtēt priekšnosacījumus uzdevumu kopas izveidei,
- izveidot uzdevumu kopu,
- aprobēt uzdevumu kopu,
- analizēt mācību darba rezultātus.

Pētījuma metodes

- pedagoģiskās, psiholoģiskās un mākslas literatūras un avotu izpēte,
- reālās pedagoģiskās prakses izpēte :
pedagoģiskā novērošana,
skolēnu radošo darbu izpēte.
- uzdevumu kopas izstrāde,
- uzdevumu kopas aprobācija,
- veiktā pētījuma un realizētās uzdevumu kopas rezultātu analīze un izvērtēšana.

Pētījuma bāze – Bolderājas Mūzikas un mākslas skolas 3. kursa skolēni.

Izvirzītais mērķis un tā īstenošanas paņēmieni uzdevumu kopas ietvaros paredz īstenot visus vizuālās mākslas mācību satura komponentus – veidot „emocionālo pieredzi, radošās darbības pieredzi, kultūras mantojuma darbības pieredzi un vērtējošās darbības pieredzi „(24), un realizēt vizuālās mākslas mācību mērķi.

Atbilstoši skolēnu vajadzībām, interesēm un izvirzītajam pētījuma mērķim, tā ietvaros tiek izvēlēts pusaudžu vecumposms.

Diplomdarba struktūru veido anotācijas, ievads, pamattēmas izklāsts, teorētiskās daļas izklāsts, praktiskās daļas izklāsts, secinājumi, nobeigums, izmantotās literatūras un avotu saraksts, pielikumi.

Diplomdarbs sastāv no trim nodaļām:

Pirmā nodaļa veltīta ex libris izpētei, tā veidiem, funkcijām, pielietojumam un vēsturiskajai attīstībai.

Otrajā nodaļā diplomdarba autore iztirzā priekšnosacījumus, kas nepieciešami uzdevumu kopas izveidei.

Trešajā nodaļā tiek aprakstīta uzdevumu kopas aprobācija un analīze

Darbā izmantoti 33 literatūras avoti un pievienoti 3 pielikumi.

1. EX LIBRIS

1.1.Ex – libris veidi, funkcijas un to pielietojums

Par grāmatu zīmēm vai Ex libriem sauc nelielas zīmītes, kuras mēdz līmēt grāmatas priekšvāka iekšējā pusē, lai norādītu uz grāmatas īpašnieku. Latīņu izteiciens "ex libris" latviski nozīmē "no grāmatām", jo agrāk uzraksti uz grāmatām parasti sākās ar šo izteicienu.

Ex libris, kā zīme, ir mākslinieka veltījums grāmatas cienītājam, ar, ko viņš apliecina grāmatas īpašumtiesības, tas ir arī viens no ex libra uzdevumiem. (3,4) Ex libris ir attīstījies reizē ar grāmatu un iespiedgrafiku.

Tas ir miniatūrs laikmeta mākslas un kultūras liecinieks. Grāmatzīmes tiek izmantotas, lai pētītu grāmatu kolekcijas, atrastu to īpašniekus un bibliotēkas. Tās dod iespēju noteikt grāmatu piederību bibliotēkai un kolekcionāram.

Bieži exlibris kalpo par norādi bijušo grāmatu īpašnieku meklēšanai. Grāmatzīme ir saistošais posms starp grāmatu un īpašnieku. Ex libriem ir liela vērtība, kā miniatūrām grafikām, kas satur dokumentāli attēlojošu materiālu. Pirmkārt tas raksturo īpašnieku, tāpēc mākslinieka uzdevums ir parādīt personības interešu raksturojumu miniatūrā formātā.

„Grāmatzīmes satura, idejas, kompozīcijas tapšanā līdzdalīgi ir divi cilvēki – mākslinieks un pasūtītājs vai grāmatzīmes adresāts. Viņa būtība, vēlēšanās, attieksme, lielā mērā nosaka šā darba specifiku, konkrētību, metaforu, un izteikti komunikatīvo raksturu (16, 19). Tās tēlaino valodu nosaka pasūtītāja uzvārds, profesija, aizraušanās, intereses, viņa darbības rezultāti, dzīves veids, vide.

Profesionālais ex libris mūsdienās aizvien vairāk kļūst par patstāvīgu mākslas žanru un tuvinās stājgrafikai ar tās sarežģīto specifiku, tā saistība ar grāmatu kļūst aizvien nosacītāka, bet arī grāmatzīme pārvērtusies par iekārojamu kolekcionēšanas objektu, kurā visaugstāk tiek vērtēta mākslinieka individualitāte un tehniskā izpildījuma pilnība.

Grāmatzīmes dalās 4 veidos :

- ģerboņveidīgie,
- sižetiskie,
- šriftveidīgie,
- iniciāļveidīgie ex libri.

Ģerboņu ekslibrus izmanto zinātnieki – heraldisti, lai iepazītu jaunus ģerboņus.

Pirmās sižetiskās grāmatzīmes parasti saturēja ģerboņa elementus vai iniciāļus dekoratīvā ierāmējumā. Atšķirībā no ģerboņu ex libriem, kuri bija pakļauti noteiktiem heraldikas

likumiem, sižetiskais ekslibris var sastāvēt no dekoratīvām vītnēm, ainavām, portretiem, interjeriem, ainām, kas raksturo notikumus īpašnieka dzīvē vai tā laika sabiedrībā.

Šriftveidīgie ex libri – etiķete vai uzlīme apvienojumā ar tekstu ietverta rāmī, kuru iespēj tipogrāfijā vai arī izgatavo, kā zīmogu. (27,28)

Iniciāļveida ex librī parādās savīti vārda un uzvārda pirmie burti, kas atgādina monogrammas.

Ex libru priekšteči ir senie titullapu zīmējumi un ieraksti ar īpašnieka vai pārrakstītāja vārdu.

16 -18 gs parādās ģerboņveida ekslibri, ar īpašnieka ģerboņa attēlu. Bija arī tādas īpašuma zīmes, kurās tika ornamentāli izstrādāti īpašnieka iniciāļi. Līdz 19.gs eksistēja arī t.s. superexlibri, kurus novilkā tieši uz grāmatas vāka. 20.gs. dominē sižetiskie exlibri, kurus darina dažādās grafikas tehnikās un novelk uz papīra. (27)

1.2. Ex libris vēsturiskā attīstība

Šī diplomdarba nodaļa tiek veltīta grāmatzīmes vēsturiskās attīstības izpētei.

Vecākā grāmatzīme ir atrasta uz Ēģiptes faraona Amanofisa III māla grāmatu plāksnītēm no 1400. gada pirms Kristus dzimšanas.

Ex libru vēsture sākusies viduslaikos. Par grāmatzīmes dzimteni uzskata Vāciju, kur senos laikos pastāvēja paraža vērtīgas lietas iezīmēt ar īpašnieka piederības zīmi. Tajā laikā grāmatzīmēm bija heraldisks raksturs – uz tām tika attēlots īpašnieka ģerbonis ar visu to raksturojošo atribūtiķu greznā, dekoratīvā kompozīcijā. (19).

Grāmatzīme, tādā veidā, kādu to patlaban saprotam, savus pirmos ziedu laikus piedzīvoja 16. un 17.gs, kad parādījās tipogrāfiski iespīestās grāmatas un līdz ar to sāka izplatīties un augt personisko bibliotēķu skaits. (

3,19)

Grāmatām tajā laikā bija ievērojama vērtība un nedaudzī bibliotēķu īpašnieki – feodāļi, klosteri, bagāti tirgoņi, iezīmējot grāmatas ar savu ex libri, tādejādi pasargāja tās no zagļiem.

Sākotnēji grāmatu pārrakstītāji ierakstīja rakstisku norādi par piederību kādai konkrētai personai, vēlāk šī norāde pārtapa par vinjeti, ko iezīmēja grāmatas sākumā vai beigās. Vecajās, ar roku rakstītajās Rietumeiropas grāmatās var atrast īpašnieķu ģerboņus bez teksta. Tā, kā grāmatu nebija daudz un bibliotēķas bija nelielas, zīmētie ex libri netika plaši izmantoti. (28)

15.gs, kad izgudroja grāmatu iespīšanu un parādījās privātās bibliotēķas, zīmēto ex libru vietā parādījās jaunums – gravētas zīmogveidīgas etiķetes ielīmēšanai uz grāmatas vāķa vai tā iekšpusē. Parāļēli ar iespīestajām grāmatām attīstījās superexlibris – zīme vai ģerbonis, kas tika iespīests uz grāmatas ārējā vāķa. Kaislīgi tā laika grāmatu cienītāji, centās tām piedot skaistu izskatu ar grezna iespījuma vāķiem, uz kuriem ar zeltu tika iespīesti ģerboņi, vinjetes, monogrammas, devīzes un emblēmas, kas tika nosaukti par superexlibriem. Grāmatu iespīšanas uzplauķums radīja jaunas formas īpašnieķu zīmes. Bagātie grāmatu mīļi sacerēja īpašnieķiskus uzrakstus ar vēlmi izgreznot grāmatu. (28,27)

Ex libris, kā mākslinieķiska piederības zīme un kā grafisks mākslas darbs, kļūst par grāmatu rotājošu elementu. Reizēm grāmatām tika izrotāts gan virsējais, gan aizmugurējais vāķs. Superexlibrus var atrast uz 16. - 17. gs franķu un itāļu pergamentiem un ādas iespījumiem. Pašus pazīstamāķos no šiem iespījumiem veidojis franķu izdevējs, literāts un gravieris Žofruā Torī. Šīs grāmatas piederējušas karalim Franciskam I, kolekcionāram Groljē un itāļu kolekcionāram Majoli. (27, 28)

Līdz ar ģerboņiem populāri bija arī iespīesti simboliski attēli ar alegorisku saturu. Krievijā, ar grāmatu iespīšanas sākumu 16. gs, uz iespījumiem sāk parādīties mākslinieķiski izstrādāti

dzimtu ģerboņi un uzraksti. Par pirmo superexlibri Krievijā, tiek uzskatīts Ivana Fjodorova radītais valsts ģērbonis uz Apustuļa pirmiespieduma vāka. Sākot ar 17. gs ar superexlibriem tika rotātas cara bibliotēkas grāmatas. Ar exlibriem tika izgreznotas grāmatas arī 18.,19. gs – ar ģerboņiem un monogrammām, kas ar zeltu tika iespiestas uz smalkādas iesējumiem un piederēja cara ģimenes locekļiem. Krievijā ekslibri bija izplatīti bagāto cilvēku vidū, jo iespiedums un izpildījums maksāja ļoti dārgi, vairumā gadījumu, tie bija dzimtu ģerboņi.

Ex libri izpildīja ne tikai uz privāto grāmatīpašnieku grāmatām, bet arī valsts iestāžu - Maskavas universitātes, Maskavas universitātes bibliotēkas u.c. Šāda veida superexlibri sastopami uz Maskavas universitātes bibliotēkas grāmatām, kā arī uz grāfam P.B. Šerementjevam piederošajām grāmatām. (27)

Sākot ar 19.gs, greznos ģerboņus un monogrammas nomainīja vienkāršākas monogrammas, kuras vairs neiespieda uz vāka, bet grāmatas iekšpusē. Sakarā ar to, ka iespiešana bija ļoti dārga, sāka parādīties šrifta ekslibri, kur ģerbonis tika nomainīts ar tekstu, kas norādīja grāmatas piederību īpašniekam.

20.gs sākumā ģerboņveidīgie, etiķešveida, šriftu exlibri pārtapa par iniciāļiem, kurus novietoja grāmatas vāka apakšējā daļā, ko izskaidro ar bibliotēku īpašnieku maiņu, kā arī to, ka dažādajiem inteliģences pārstāvjiem nebija dzimtas ģerboņu. (28)

Par pirmo gravēto ex libri Rietumeiropā tiek uzskatīta ģerboņa zīme, kas piederēja bruņiniekam Bernhardam fon Rorbaham, ko izgatavoja vācu gravieris Bartelems Šēnoms 1460.gadā. Pazīstams ir arī Gildebranta fon Biberaha ekslibris – eņģelis, kas nes īpašnieka ģerboni – koka gravīra 1480.g. (16)

16. gs ir uzplaukuma laiks Vācijas ex libru mākslā, kad ar to nodarbojas pazīstami renesanses meistari – A.Dīrers, L.Krānahs, H.Holbeins jaunākais. Dīrers radījis apmēram 20 grāmatzīmes un savās ģerboņexlibru kompozīcijās ievēd sarežģītus simbolus un vispārinātas alegorijas. Viens no labākajiem Dīrera ex libriem ir 1525. gadā Hektoram Pomeram radītais.

Lai arī 16gs.beigās un 17.gs sāk parādīties portretiski ex libri, vēl arvien tiek gatavoti ģerboņveidīgie. 17gs.beigās un 18.gs sāk. uz ex libriem parādās bibliotēku, klosteru, piļu attēlojumi, grāmatzīmes ir smagnējas ar sarežģītu zīmējumu, bet 18. gs baroka stilu nomaina rokoko un 18.gs beigās notika pāreja uz klasicisma mierīgajām un stingrajām formām, kā arī gadsimtu ilgs klusuma periods ex libru mākslā. (16, 27)

Tikai 19.gs beigās notiek ex libra mākslas atdzimšana no jauna, par, ko jāpateicas māksliniekam O.Hupam, Gildebrantam un Zatleram. Pazīstami mākslinieki sāk pievērsties šim grafikas veidam, kā piemēram M. Klingers, L. Reide, F. Baiross. Mūsdienās pazīstami H. Otta, H. Šulcs.(28)

Pirmie franču mākslas ex libri pieder Franciska I valdīšanas laikam. Ex libri zinātniekam M. Luteram, Ž. Bartū. Viena no vecākajām grāmatzīmēm ir bīskapa Šarla D'Albuaza grāmatzīme –1574.g.

16.gs Francijā gravētie ex libri sastopami reti, bet galvenokārt izplatīti superexlibri.

17. gs franču ex libri atšķirībā no tā laika vācu ex libriem pārsvarā ir ar vienkāršu zīmējumu, nav pārslogoti ar grezniem elementiem.(28)

Par franču ex libra uzplaukuma laiku uzskata 18.gs, kad ļoti iecienīti bija mākslinieki Gravelo un F. Bušē. Pakāpeniski, atturīgos un stingros Ludviga XVI laika zīmējumus nomaina ģerboņa zīmes, kuras ievītas kaprīzos vijumos un papildinātas ar ainavas un klusās dabas elementiem, simboliem. Viens no labāk izpildītajiem un pazīstamākajiem ex libriem ir Franču akadēmijas prezidentam F. Geno-Minervam, kuru izgatavojis F. Bušē, kas pārstāv rokoko laika mākslu.(28)

19.gs Francijā zūd interese par ex libri, tikai 19. gs. o. p. populāra kļūst sižetiskā grāmatzīme. A. Bjūvens veidojis grāmatzīmi V.Igo, kurā attēlota Parīzes Dievmātes katedrāle, F. Brakemons - Ex libri E.Manē, Legro – tribūnam L Gambeti, Anrī Matiss veidojis grāmatzīmi rakstniekiem Luī Aragoram un Elzai Triolē. Mūsdienās – K. Brandels, Š. Favē, Ž. Marsjē. (28, 27)

Anglijā ex libris parādījās tajā pašā laikā, kad Francijā. Pats senākais ex libris 1574.g, izgatavots pēc kanclera N. Bekona pasūtījuma, ar šo grāmatzīmi ir izrotātas grāmatas, kuras viņš dāvinājis Kembridžas universitātei. U. Hogarts, T. Geinsboro un ofortists F. Bartoloci pievērsās sižetiskajam ex librim, bet gravieris Skiners ģerboņveidīgajam.

19. gs bija pazīstams arī heraldisko ex libru meistars Šerbons. Ievērības cienīgi ir arī E. Garisona, R. Kalthota, V. Krēna, G. Krega, G. Ospovata darbi, kā arī O. Berdsleja, kas atbilst stilam modern. (28)

Latvijā pirmo pagaidām uzieto grāmatzīmi darinājis mākslinieks Henrichs Tooms, kādai Rīgas patricieša Horsta ģimenei 1604. gadā (1. Pielikums,1.1. att.)

Lai gan maz ir saglabājušos ex libru, zināms, ka 18.gs. tas kļuvis samērā populārs Rīgas pilsoņu, vācbaltiešu un poļu muižniecības aprindās, kuras to pasūtīja gan Vācijas, gan vietējiem māksliniekiem.(3,16)

Biedrības Herolds nodibināšana 1869. gadā ievada jaunu grāmatzīmes uzplaukumu Vācijā. Tā savā vairākumā ir brīvi interpretēta neoheraldiskā zīme, kuru 19. 20. gs. mijā ietekmē jūgendstila tēlainība un stilistika.

Viens no ievērojamākajiem šī laika vācu ex libristiem A.M. Hilderbrands ir darinājis arī Rīgas vācu vēstures un senatnes pētnieku biedrības (1.pielikums, 1.2.att) un Antona Buholca grāmatzīmes. E. Deplers (jaunākais) izgatavojis Vidzemes bruņniecības bibliotēkas (1892.),

(1. Pielikums 1.3.att), bet G. Otto – Jaungulbenes barona Tranzē (1899) un O. Fitinghofs – Šēla (1899) grāmatzīmes. (3, 16,)

Jūgendstila ex libra aktivitātes Vācijā 19. 20. gs mijā, rosināja arī daudzu vāc baltu mākslinieku interesi par to.

19. gs. beigās, ar vispārēju ex libra aktivizāciju, Eiropā sākas arī latviešu nacionālās grāmatzīmes mērķtiecīga attīstība.

20.gs sākumā ex librī ienāk plašāks autoru loks - izsmalcinātais zīmētājs S. Vidbergs,(1.pielikums, 1.4.att) N. Strunke,(1.pielikums, 1.5. att) oriģinālie lietišķās mākslas meistari J. Madernieks(1.pielikums, 1.6. att) un A. Cīrulis, ekspresīvais grāmatu grafiķis I. Zeberīņš (1.pielikums, 1.7.att.) u.c.

20.gs.pirmajā pusē latviešu sabiedrībā rodas apzināta nepieciešamība grāmatu krājumus papildināt ar grāmatzīmi. Šajā procesā nepārvērtējama ir R. Zariņa (1.pielikums, 1.8. att.) loma. Viņš ne tikai vairāk nekā 40 daiļrades gadus veltījis grāmatzīmei, bet arī ar savu publicistisko, kolekcionāra un pedagoģisko darbību veicinājis tās attīstību.

Būdams Latvijas Mākslas akadēmijas Grafikas meistardarbnīcas dibinātājs un pirmais vadītājs, viņš ex libri ieviesa mācību programmā. Divdesmit profesora audzēkņi kļuva par pārliecinātiem ex libristiem. To vidū vēlākie Grafikas meistardarbnīcas un katedras vadītāji – K. Krauze, J. Šternebergs, A. Apinis, kā arī P. Upītis (1.pielikums, 1.9. att.), F. Bange, H. Rove, F. Vīksne, J.Liepiņš, A. Duburs, Z. Tālberga, V. Rūsa u.c. Viņiem pievienojās citi Latvijas Mākslas akadēmijas studenti – V. Krūmiņš, A. Jupatovs (1.pielikums, 1.10. att.), K. Padeģis (1.pielikums, 1.11. att.) u.c. Rīgas tautas augstskolas audzēkņi – O. Ābelīte (1.pielikums, 1.12. att.) J. Plēpis (1.pielikums, 1.13. att.), A. Junkers (1.pielikums, 1.14.att.), P. Šterns u.c. (2,16)

1940. gada sākumā grāmatzīmju mākslā strādāja vairāk nekā 100 autori.

Bija noteikti augsti grafiskie un mākslinieciskie kritēriji, blakus cinkogrāfiski pavairotajam tušas zīmējuma ex librim, bija izaugusi spēcīga ksilogrāfiskā grāmatzīme, populāras kļuvušas arī dobspieduma tehnikas, sastopams arī atturīgs litogrāfijas lietojums.

20. gs .o. p. nozīmīga ir P. Upīša darbība, kurš darinājis vairāk nekā 700 ex librus, kā arī izveidojis izcilu visas pasaules mākslinieku grāmatzīmju krājumu. Viņš bija nenogurdināms grāmatzīmju pētnieks un popularizētājs. (2,25)

60. gadu sākumā iezīmējās jauns grāmatzīmju attīstības posms, kas raksturīgs, gan ar patstāvīgu un sistemātisku ex libra izstāžu organizēšanu, gan ar nepārtrauktu jauno autoru ienākšanu. Blakus P. Upītim, plaši pazīstami kļuvuši viņa audzēkņi Z. Zuze (1.pielikums, 1.15. att.) un D. Rožkalns (1.pielikums, 1.16. att.), kā aktīvi grāmatzīmes popularizētāji periodiskajos izdevumos. Ksilogrāfijas tehnikā ex librus darināja arī Dz.

Ezergaile(1.pielikums, 1.17. att.), I. Helmūts(1.pielikums, 1.18. att.), O. Mednis, H. Purviņš, J. Briedis. Arī linogriezums, kā otra augstspieduma tehnika ir saistījis ex libristu interesi. (3)

Gadsimta pēdējā ceturksnī populāras kļuvušas dobspiedes tehnikas – oforts, akvatinta, aukstā adata, mecotinta. Augstu līnijas virtuozitāti, grafisko precizitāti un tēlaino izsmalcinātību, dobspiedes tehnikās izkopusas J. Antimonova (1.pielikums, 1.19. att.), E. Villiama (1.pielikums, 1.20. att.), A. Jansone – Zirņīte (1.pielikums, 1.21. att.), L. Zikmane (1.pielikums, 1.22. att.), G. Krollis, J. Petraškēvičs (1.pielikums, 1.23. att.) u.c. (3)

Līdz šim vienīgais mākslinieks no Latvijas, kurš darina krāsainas grāmatzīmes linogriezuma tehnikā ir Andrejs Māris Eizāns. (1.pielikums, 1.24. att.) Daudzkrāsu linogriezuma ex libros A. M. Eizāns lieto tonāli niansētu pamatkrāsas nospiedumu, tā panākot grafiskā zīmējuma telpisku skatījumu. Niansētu kolorītu mākslinieks iemīlojis arī portretiskajos ex libros. Burti ex libros ir vienkārši, mazliet robusti, gleznieciski iekļauti kompozīcijā. (29)

Mūsdienu latviešu mākslinieku grāmatzīmei raksturīga liela tēlainā un stilistiskā daudzveidība, sarežģīta žanriskā un kompozicionālā struktūra.

Tā ir pilnvērtīgs starptautisko izstāžu un pasākumu dalībnieks, kā arī neatņemama pasaules ex libra mākslas attīstības sastāvdaļa.

2. UZDEVUMU KOPAS TEORĒTISKĀ IZVEIDE

2.1. Uzdevumu kopas struktūra

1.uzdevums (3 – 4 nodarbības)

Tēma – Ex libris

Sasaiste ar valsts pamatizglītības standartu un mācību programmu – Siluets, kompozīcija plaknē, stilizācija.

Mākslas valodas pamatu mācību programmu - Līnija un forma arhitektūrā (šajā gadījumā grafikā),

Stundas tēma – Zīme – mītiskais dzīvnieks

Mērķis – Izveidot savu zīmi mītiska dzīvnieka veidolā.

Uzdevumi – izvēlies 3 dzīvniekus, kas tevi raksturo (piemēram, lauva – gudrība, spēks, suns - uzticība, tīģeris – izveicība utt.)

- Radi kompozīciju no izvēlētajiem dzīvniekiem, kurā parādītas šo dzīvnieku īpašības,
- Vienkāršo izveidoto dzīvnieku, veido zīmi,
- Uzzīmē melnbalto skici savai zīmei,
- Pārnes zīmi – dzīvnieku spoguļattēlā uz linoleju, izgriez baltos laukumus un līnijas,
- veido atspiedumu.

Metodes un mācību organizācijas formas - stāstījums, darbs ar grāmatām, praktiskais darbs, demonstrēšana, mācību eksperiments, individuālā mācību organizācijas forma.

Zināšanas, prasmes un iemaņas – mācās atrast un izdalīt sev raksturīgo katrā sevis izvēlētajā dzīvniekā (analizēt), apvienot šīs raksturīgās iezīmes vienā, tātad apkopot, kā arī saprast, ka zīme nes sevī ļoti daudz informācijas un nebūt nav jāparāda visas detaļas, lai veidotos pilnīgs priekšstats par to. Attīstīt prasmi veidot lineāru kompozīciju no vairākiem tēliem, parādīt savu ideju grafiski, iemaņas strādāt ar nepieciešamo materiālu, prasmi grebt spoguļattēlā.

Vērtēšanas kritēriji - • prasme ieraudzīt izvēlētajos dzīvniekos sev raksturīgo,

- prasme veidot lineāru kompozīciju izmantojot vairākus tēlus,
- prasme vienkāršot, izdalīt raksturīgo,
- formu deformācijas izpratne,
- prasme savu ideju parādīt grafiski,
- Kompozīcijas līdzsvarotība, līnijas plastiskums un daudzveidīgums, tumši gaišo laukumu attiecības,
- prasme strādāt ar nepieciešamo materiālu un instrumentiem,
- Prasme gatavot klišeju spoguļattēlā.

- prasmes iegūt izteiksmīgus atspiedumus

Uzskates līdzekļi – grāmatas un kopētie materiāli ar dzīvnieku attēliem.

Darba piederumi – papīrs, zīmulis, tuša vai melns flomāsters, pauspapīrs, linolejs, nazīši (linoleja griešanai), rullītis, paleta, krāsa (atspiedumu veidošanai), lupatiņas.

Stundas norise – Skolēni noklausās skolotājas stāstījumu, apskata piedāvāto ilustratīvo materiālu un uzsāk patstāvīgo darbu, ja ir nepieciešama individuāla konsultācija to saņēmu un turpina iesākto darbu.

Skolēni izvēlās triju dzīvnieku attēlus, kuriem viņi gribētu līdzināties.

No izvēlētajiem trim dzīvniekiem, skolēni veido vienu, kurā tiek apvienotas visas esošās vai vēlamās rakstura iezīmes. Vienkāršo šo vienu dzīvnieku, lai veidotos zīme. Uzzīmē skici, kurā parāda melnbalto variantu, lai zinātu, kuri laukumi būs jāizgriež.

Kad skolēni ir nonākuši līdz klišejas gatavošanai, skolotāja sniedz informāciju un demonstrē, kā strādāt ar linoleju, kā arī pievērš uzmanību iespējamajām kļūdām, kādas varētu rasties strādājot ar materiālu. Skolēni uz nelieliem linoleja gabaliņiem izmēģina linogriešanai paredzētos instrumentus, pēc tam melnbalto skici spoguļattēlā pārnēs uz linoleja, izgriež baltos laukumus un veido atspiedumu. Skolotāja sākumā demonstrē, kā notiek atspiešana ar roku, jo klasē nav grafikas spiedes.

Ieguvumi – darbu formāta maiņa, tiek gūtas pirmās iemaņas linogriezuma tehnikā, grebšana spoguļattēlā. Tiek rosināta iztēle, attīstītas analīzes prasmes. Attīsta vērošanas, stilizēšanas, līdzību saskatīšanas prasmes.

Neveiksmes – varētu rasties grūtības ar grebšanu spoguļattēlā.

Rezultāta prognoze – skolēni iegūst pirmās iemaņas, strādājot linogriezuma tehnikā, veidojot atspiedumus. Rezultātā skolēni iegūst gatavu, kvalitatīvi veiktu nospiedumu.

2.uzdevums (2 nodarbības)

Stundas tēma – Teksta nozīme ekslibrī.

Sasaiste ar valsts pamatizglītības standartu un mācību programmu – teksts kā grafiska zīme.

Mērķis – Atrast piemērotu šriftu (vai izdomāt savu) iepriekš izveidotajai zīmei un veidot savu ekslibri.

Uzdevumi – Ko nozīmē ex libris?

- Kāpēc ir vajadzīgs teksts, lai veidotos ekslibris?
- Aplūko šriftu paraugus!
- Izvēlies kādu no šriftiem, kas būtu piemērots tavai iepriekš izveidotajai zīmei.
- Izmantojot izvēlēto šriftu, uzraksti savu vārdu, uzvārdu un „ekslibris”.

- Vizualizē, kā izskatīsies teksts, kopā ar iepriekš izveidoto zīmi – teksta novietojums, piemērotība, lasāmība, atstarpes.
- Uzraksti tekstu spoguļattēlā.
- Pārnes uz klišeju, izgriez un veido atspiedumu.

Metodes un mācību organizācijas formas - stāstījums, darbs ar grāmatām, praktiskais darbs, demonstrējumi;

Zināšanas, prasmes un iemaņas – skolēni uzzina kas ir ex libris, kādi ir tā veidi un pielietojums. Apgūst prasmes, kā strādāt ar izvēlēto šriftu, mācās uzrakstīt tekstu, tā, lai tas būtu izlasāms. Apvienojot iepriekš izveidoto zīmi ar izvēlēto šriftu risina kompozīciju, meklē tās variantus. Turpina pilnveidot prasmes strādāt linogriezuma tehnikā un grebt spoguļattēlā, kā arī veidot izteiksmīgus atspiedumus.

Vērtēšanas kritēriji - • prasme izvēlēties atbilstošu šriftu savai (iepriekš sagatavotajai) zīmei;

- prasme strādāt ar izvēlēto šriftu;
- teksta atbilstība zīmei, novietojums;
- kompozīcijas līdzsvarotība, līnijas plastiskums un daudzveidīgums, tumši gaišo laukumu attiecības;
- teksta lasāmība;
- prasme grebt spoguļattēlā;
- prasme strādāt ar nepieciešamo materiālu un instrumentiem;
- prasme veidot izteiksmīgus atspiedumus;

Uzskates līdzekļi– grāmatas ar ex libru paraugiem, grāmatas ar šriftu paraugiem, diplomdarba autores darinātie ex libri.

Darba piederumi - Papīrs, zīmulis, tuša, pauspapīrs, linolejs, nazīši

(linoleja griešanai), rullītis, palete, krāsa (atspiedumu veidošanai), lupatiņas un avīzes.

Stundas norise

Veidoju priekšstatu par ex libri, tā nozīmi un lomu mākslas pasaulē, par teksta nozīmi grāmatzīmes kopējā veidolā. Rādu ex libris piemērus. Skolēni pēta, kā šriftu izmantojuši ex libris mākslinieki. Apskatot dažādus šriftus, izvēlas vienu, kas, viņuprāt, ir piemērots iepriekš izveidotajam mītiskajam dzīvniekam. Meklē piemērotāko veidu, kā izvēlētajā šriftā uzrakstīt tekstu, savienot to ar zīmi (dzīvnieku). Skicē variantus. Rakstot tekstu jāņem vērā tā lasāmība un lielums attiecībā pret zīmi. Kad ir noskaidrota teksta atrašanās vieta, to pārnes uz klišeju, izgriez un veido atspiedumu – ex libri.

Ieguvumi – skolēni gūst ieskatu ex libru pasaulē, iepazīstas ar to veidiem, pielietojumu. Saprot kādu lomu teksts spēlē ex librī. Gūst iemaņas strādājot ar šriftu un grebjot to spoguļattēlā.

Neveiksmes – varētu rasties grūtības rakstīt tekstu. Teksta lasāmība un atstarpes starp burtiem, teksta grebšana spoguļattēlā

Rezultāta prognoze – skolēni iegūst pirmo pašu veidoto ex libri.

3.uzdevums (3 – 4 nodarbības)

Stundas tēma – Ex libris draugam.

Sasaiste ar valsts pamatizglītības standartu un mācību programmu -

Mākslas valodas pamatu mācību programmu

Mērķis – Izveidot ex libri draugam, kas raksturotu kādu no viņa vaļaspriekiem.

Uzdevumi

- noskaidro sava drauga vaļasprieku
- uzskicē to, veido kompozīciju
- uzzīmē un uzskicē, kāds būs teksts un kurā vietā tas atradīsies
- uzzīmē melnbalto skici
- pārnes skici uz linoleju(spoguļattēlā)
- izgriez baltās vietas un veido atspiedumu

Metodes un mācību organizācijas formas – stāstījums, darbs ar grāmatām, praktiskais darbs, demonstrēšana, individuālā mācību organizācijas forma.

Zināšanas, prasmes un iemaņas

Vērtēšanas kritēriji - • prasme izstrādāt savu ideju;

- prasme izstrādāto ideju parādīt vizuāli;
- kompozīcija : līnijas plastiskums un daudzveidīgums, tumši gaišo laukumu attiecības;
- prasme grebt spoguļattēlā;
- prasme strādāt ar nepieciešamo materiālu un instrumentiem;
- atspieduma kvalitāte;

Uzskates līdzekļi - grāmatas ar ex libru paraugiem, grāmatas ar šriftu paraugiem, kā arī diplomdarba autores gatavotie ex libri draugiem.

Darba piederumi - Papīrs, zīmulis, tuša, pauspapīrs, linolejs, nazīši

(linoleja griešanai), rullītis, palete, krāsa (atspiedumu veidošanai), lupatiņas un avīzes.

Stundas norise

Skolēni klausās skolotājas stāstījumu un aplūko viņas darinātās grāmatzīmes draugiem, uzsāk patstāvīgu darbu.

Iedomājies, ka tu esi slavens ex libris mākslinieks. Kādu dienu pie tevis ierodas draugs, ar lūgumu, izveidot viņam ex libri. Mēģini uzzināt no viņa, ko viņš vēlētos redzēt savā ex libri, kas viņam ir svarīgs un nozīmīgs. Veido skici, kā arī atrodi atbilstošu tekstu un šriftu. Neaizmirsti, ka skici uz linoleja jāpārnes spoguļattēlā. Tādejādi veidojas pareizs atspiedums.

Ieguvumi – veidojot ex libri draugam, mācās raksturot otru cilvēku. Mācās apkopot un sintezēt jau esošās un jaunās zināšanas, radoši tās izmantot, veidojot ex libri draugam.

Neveiksmes – Ja visi iepriekšējie uzdevumi ir sekmīgi veikti, tad neveiksmēm nevajadzētu rasties.

Rezultāta prognoze – skolēns parāda savas iepriekš iegūtās zināšanas, prasmes un iemaņas radošajā darbā.

Uzdevumu kopas izveide tiek balstīta uz būtiskākajiem didaktikas teorētiskajiem principiem, tie nosaka visu mācību procesa komponentu – mērķa un uzdevumu, satura, mācību metožu un paņēmienu, mācību organizācijas formu, vērtēšanas kritēriju un mācību rezultātu būtību. Šie teorētiskie principi nodrošina mācību procesa efektivitāti.

Mācību mērķa un uzdevumu izvēli nosaka vispusīgas attīstības princips, ”mācību procesa mērķtiecīgums un kompleksums”(7,64.lpp) Ex libris apguve šos mācību principus realizē uzdevumu kopā.

Mācību saturu, kas izriet no mācību mērķa un uzdevumiem, atlasī nosaka mācību „zinātniskuma un saprotamības, sistemātiskuma un pēctecības principi.(7, 64.lpp) un saistība ar praktisko darbību.

Mācību metožu atlasī uzdevumu kopā nosaka skolēnu radošās aktivitātes „, mācību uzskatāmības, pozitīva emocionālā fona”(7, 64.lpp.)un domāšanas attīstības principi.

Pozitīva emocionālā fona principa ievērošanas nozīmi metožu izvēles gaitā nosaka, tas, ka „pozitīvas emocijas attīsta darbaspējas, radošo pieeju gan praktiskā, gan pētnieciskā darbā ” (15)

Savukārt mācību kolektīvā rakstura un katra skolēna individuālo īpatnību ievērošanas princips nosaka mācību organizācijas formu izvēli.

Būtiska mācību procesa sastāvdaļa ir arī vērtēšana. Tās metodes, formas un kritērijus nosaka sekojoši teorētiski principi – „labvēlība, godīgums, atbilstība un vispusīgums, attīstības veicināšana un atklātība”(24,73.lpp)

No visiem iepriekš minētajiem mācību procesa komponentiem izriet mācību rezultāti. To prognozēšanu nosaka mācību rezultātu noturīguma un skolēnu izziņas attīstības principi. Balstoties uz šiem principiem uzdevumu kopas izstrāde tiek veikta mērķtiecīgi, didaktiski, pamatoti un secīgi. Uzdevumu kopa paredzēta 10 mācību nodarbībām

2.2. Iecerēto uzdevumu atbilstība skolēnu interesēm, iepriekšējai pieredzei, vajadzībām, vecumposma īpatnībām.

Visi uzdevumi iecerēti veikt, kā savstarpēji saistīti ķēdes posmi, ievērojot sistemātiskuma un pēctecīguma principu un saistību ar praktisko darbību.

Veidojot uzdevumu kopu, pirmkārt jānoskaidro cik daudz un ko, skolēni zina par iecerēto tēmu, šajā gadījumā ex libri jeb grāmatzīmi.

Uzdevumu kopas izveidē jāņem vērā skolēnu esošās zināšanas un priekšstatus par tēmu, ko var izdarīt ievadnodarbībā, kad ar bērniem sarunas veidā noskaidro līdz šim esošās zināšanas par doto tēmu, kā arī iepazīstina ar to un veido priekšnosacījumus, turpmākai darbībai.

„Katrs skolēns ir unikāla būtne ar atšķirīgām interesēm, spējām, temperamentu, veselību un tikai sev raksturīgu mācīšanās stilu. Bērni ir atšķirīgi un viņiem ir dažādas vajadzības un izglītošanās motivācija. (23, 8.lpp).

Visi iepriekšminētie nosacījumi jāņem vērā, plānojot mācību procesu, ļoti svarīgi, lai iecerētie uzdevumi atbilstu skolēnu vecumposmam un tā īpatnībām.

Diplomdarba rakstīšanas gaitā arvien vairāk nonācu pie secinājuma, ka veidojot ex librus, kā jebkurus citus mākslas darbus, svarīga loma ir radošās darbībās izpausmēm, kas veicina radošu pieeju pasaules skatījumam, veicina pašizziņu un pašapziņu.

Psihologijā attīstības posmus pētījuši vairāki psihologi Ē. Ēriksons, Ļ. Vigotskis, D. Elkoņins, A. Vallons, Ž. Piažē u.c. Zinātniskajā literatūrā norādīts, ka nevar novilkt krasu robežu starp dažādiem vecumiem, ka šī robeža ir ļoti plūstoša un mainīga, atkarīga no daudziem individuālajiem un sociālajiem faktoriem (8, 74.lpp).

Diplomdarba veikšanai paredzēto skolēnu vecumposms no 9 – 14 gadiem atbilst jaunākā skolas vecumposma un vidējā skolas vecumposma kategorijai – pusaudžu gadiem. Šim vecumposmam raksturīga aktīva pasaules izzināšana – zināšanu un prasmju apguve. (17, 51lpp)

Lai skolēns būtu labāk motivēts mācīties, skolotājam stundās jāievēro viņa personības īpatnības, attīstības līmenis un uztveres spējas. (23,8.lpp), tāpēc pētījuma autore apskata Ž.Piažē kognitīvās attīstības teoriju, kurā viņš analizē bērnu izziņas darbību, kas ietver uztveri, domāšanu un atmiņu.

Ž. Piažē izdala vairākās attīstības stadijas, no kurām diplomdarbam paredzētajam vecumposmam atbilst divas – konkrēto operāciju un formālo operāciju stadijas, kad galvenā izziņas darbība ir abstraktā domāšana.(17, 54lpp.).

Liela nozīme ir mācību apguves procesam, kad zināšanu apguves gaitā tiek izkoptas domāšanas operācijas, uztvere, atmiņa, neproduktīvā un radošā iztēle, attīstīti intelektuālās darbības veidi.(15, 38 lpp.)

Atmiņa ir arī katra radoša darba pamatā, jo tas aizvien norisinās uz noteiktu zināšanu bāzes. Iegaumēšanā aktīvi piedalās domāšana: cilvēks salīdzina jaunās zināšanas ar iepriekšējām, atrod līdzīgo, atšķirīgo, nodibina jēdzieniskos sakarus.

Iztēle ir izziņas process, kura gaitā uz iepriekšējo uztvērumu un pieredzes pamata apziņā rodas jauni tēli.

Emocijas aktivizē radošos spēkus un palīdz kāpināt organisma darbaspējas(15, 159 – 162.lpp)

Izziņas procesā attīstās prasmes un iemaņas veidot pašam savas hipotēzes, jaunu abstraktu jēdzienu apguve, to lietošana uzdevumu risināšanā, teorētiskās domāšanas izveide. Pieaug pašizziņas, paškontroles nozīme, spējas izvēlēties, spējas pašam improvizēt, nevis atkārtot pēc šablona, spējas plānot darbību, eksperimentēt. Šis vecums ir tas laiks, kad turpina veidoties cilvēka personisko vērtību sistēmas. „Bērns mācās izgatavot lietas. Reizē tā ir arī bērna pašapliecināšanās. Bet, ja iespējas ir traucētas, veidojas mazvērtības izjūta, krītas pašvērtējums un pašcieņa. Šo konfliktu palīdz novērst bērna iekļaušanās dažādās aktivitātēs. Bērnam pašam darbojoties pieaug arī viņa pašnovērtējums, pašcieņa un pārliecinātība par sevi (17,51 lpp.)

Lai gan skolēni ir daudz piesardzīgāki un jūtīgāki pret vienaudžu viedokli, tomēr viņos ir arī dabiska ziņkāre un radošums, tāpēc jārada iespēja skolēniem pašiem darboties, lai tā viņi iemācītos risinot problēmas, attīstīt radošās spējas.

Mākslā nav pareizi vai nepareizi, te vairāk parādās nejaušības moments, kas ļauj atklāt sev ko jaunu, būt pamanītam un novērtētam, kas pusaudžiem ir aktuāli. Jāņem vērā arī, ka viņu personīgā pieredze ir unikāla un neatkārtojama, tāpēc to nekādā gadījumā nedrīkst ignorēt, jo tas var veicināt zemu pašvērtējumu. Skolotājs ieņemot konsultanta lomu, skolēnu personiskās pieredzes pielietošanu var sekmīgi iekļaut mācību procesā.

Šis vecums ir lūzuma punkts mākslas mācīšanā, jo līdz ar kritiskās domāšanas attīstību, skolēni arvien biežāk nav apmierināti ar saviem mākslas darbiem, kas veicina radošās darbības apsīkumu. Lai to mazinātu, pusaudžiem ir jāļauj pilnveidot tehniskās prasmes(6)

Skolēnu tēlaino domāšanu ļoti ietekmē cilvēka iekšējā pasaule, viņa izjūtas un pieredze. Izmantojot juteklisko pieredzi, tēlainā domāšana nodrošina objekta izziņāšanu, rada iespējas objektu un tā attiecības radoši pārveidot. Tēlainā domāšanas procesā objekts iesaistās arvien jaunās un jaunās attiecībās, parādās aizvien jaunā veidolā.

Līdzīgā veidā arī ex libris apguves process var palīdzēt skolēniem izteikt sevi mākslas valodā, pilnveidot to, un radīt kaut ko savu, vienreizēju un neatkārtojamo. Svarīgi ir atbalstīt

bērna interesi, radot bērnam iespēju attīstīt tehniskās jaunrades spējas. (8,66.lpp) , kas savukārt motivē viņus kļūt prasmīgākiem mākslas radīšanā, skolotājs šajā procesā ieņem vadītāja konsultanta lomu, netieši norādot vēlamo virzienu.

Iztēle ir kā jauna radīšana apziņā. Tā ir visa radošā sākums, jo no tās rodas tieksmes, vēlēšanās un vajadzības. Iztelei raksturīga spēja atrauties no īstenības, pārstrādāt līdz šim izjusto, redzēto un izzināto un radīt apziņā jaunu mākslas tēlu, kurā cilvēka garīgā pasaule atklājas konkrētā un individuālā veidolā.

Psihologs un filozofs Pēteris Birkerts fantāziju un iztēli apskata, kā vienu no intelekta darbībām, tātad secīgi pēc psihisko procesu sadalījuma, iekļaujot fantāziju un iztēli intelekta jeb prāta psiholoģijā.

Pedagoģiskajā psiholoģijā P. Birkerts raksta, ka iztēle līdzīga domāšanai, jo tā tāpat saista tēlus (precīzāk pēc Birkerta uzskatiem – notēlos), kā doma jēdzienus.

Tātad radošajā darbībā svarīgākie psihes procesi ir tēlainā domāšana, iztēle, fantāzija, intuīcija, emocionalitāte un spēja radīt asociācijas, savienot dažādas lietas vai pāriet no vienas uz otru. Ar iztēles palīdzību ideja rada domu, vairākus problēmas risinājumus un to radoši risina.

Spontanitāte pāraug interesē par sociālajām, politiskajām un personīgajām ietekmēm mākslā.

Mācību procesam ir jābūt emocionāli bagātam, jo emocijas nosaka attieksmes veidošanos un tādejādi arī motivāciju turpmākai zināšanu apguvei un radošai darbībai .

Zināšanu apguvi mācību stundās būtiski ietekmē saskarsme, psiholoģiskais klimats, emocionālais tonuss, kas rosina domāšanu (8, 68 lpp.)

Ļevs Vigotskis uzsver, ka vides pozitīvas situācijas gadījumā, kad bērnam radītas iespējas, viņš var darboties, sevi apliecinot un bez īpašiem sarežģījumiem, attīstīties, kā personība. Vigotskis akcentē arī t.s. bērna individuālo pārdzīvojumu (17,41.lpp) Bērniem vajag nodarboties tikai ar to, kas atbilst viņu vecumam un spējām, kā arī ar to pēc, kā viņi paši tiecas. (10, 91lpp)

Ja mēs vēlamies skolēniem dot patiesas un noturīgas zināšanas par lietām, viss ir jāamāca, pamatojoties uz viņu personiskajiem novērojumiem un jutekliskajiem pierādījumiem. Attieksmju apguves mehānisms ietver trīs komponentus – emocionālais elements, kognitīvais elements – kritiskā domāšana un uzvedība, kā praktiskā reakcija uz attieksmju objektu(8,62lpp.)

Emocionālajam elementam ir būtiska nozīme, ietekmējot parauga pārņemšanu vai arī tā noraidīšanu, kas ir cieši saistīts ar motivāciju. Jābūt iespējām aktīvi līdzdarboties, apgūt zināšanas, reizē attīstot savas intelektuālās darbības prasmes”(8,67lpp.)

Aktuāla vajadzība apliecināties, „es” tēls kļūst komplicētāks, svarīgi kļūst priekšstati par savām spējām, intelektu, raksturu un citām īpašībām.”(8,70lpp.) Darbīgums, iniciatīva un ticība saviem spēkiem ir svarīgs spēju attīstības nosacījums(15,104 lpp.)

Intelektuālā un emocionālā procesa saplūšana ir vislabvēlīgākais nosacījums, lai veidotos paša skolēna iekšējā attieksme, viņa personības virzība. Ne velti mākslu sauc par jūtu skolu. Spēcīgs pārdzīvojums izraisa tendenci notikušo analizēt, vērtēt, atgriezties pie tā savā apziņā vēl un vēl.

Svarīgākais uzmanības organizēšanas nosacījums ir mācīšanās uzskatāmība, dažādu uzskates līdzekļu - ilustrāciju, zīmējumu, modeļu – plaša izmantošana. Tomēr jāatceras to, ka pārāk spilgti uzskates iespaidi var radīt tik spēcīgu ierosmi, ka zudīs jebkāda iespēja analizēt un abstrahēt.(8,79lpp.)

Skolēni mācās daudz labāk un ar lielāku interesi, ja patstāvīgi meklē saikni starp nezināmo un jau zināmo, uzdod jautājumus un patstāvīgi rod atbildes uz tiem (problēmpieeja) (23,8.lpp)

Uzdevumiem jāsatur izaicinājums, tādejādi paverot iespēju izaugsmei.

Mākslas valoda sevī ietver tādus izteiksmes līdzekļus, kā līniju, laukumu attiecības, faktūru, savukārt grafikā galvenokārt darbojas ar līniju, kas veido gan laukumus, gan formu.

Ex libru tiražēšanai autore izvēlās linogriezuma tehniku, jo tas ir pats piemērotākais grafikas veids, šajā materiālā vienlīdz labi izskatās gan liela, gan maza izmēra darbi un linolejs neprasa speciālu apstrādi, pirms attēla iegūšanas, kā tas ir citās grafikas tehnikās. Tas savukārt nepaīdzina darba tapšanas procesu, kas varētu veicināt intereses un motivācijas zudumu. Turklāt, šī tehnika ļauj veidot novilkumus ar roku, jo ne vienmēr ir pieejama grafikas spiede. Ex libra klišejai var izmantot jebkuru materiālu, ne tikai linoleju, kurā ar dažādiem instrumentiem – nažiem, dzeļiem, adatām u.c. iegriež vai ieskrāpē attēlu, kuru pēc tam ar tipogrāfijas krāsas palīdzību atspiež uz papīra, veidojot iecerētā zīmējuma spoguļattēlu. Strādājot linogriezuma tehnikā ļoti svarīgi saprast, ka atspiedums tiek veidots spoguļattēlā, ko skolēniem sākumā varētu būt grūti aptvert, šim nolūkam varam izmantot spoguļi, ko noliekam priekšā, kad pārnesam skici uz klišeju vai arī pārkopējam skici uz pauspapīra.

Uzdevumu kopa tiks realizēta Bolderājas mākslas skolas 3. kursā Mākslas valodas pamatu nodarbībās, kurās skolēni izstrādā savas idejas 2D, savukārt veidojot ex librus linogriezuma tehnikā, skolēniem ir iespēja strādāt ar materiālu – linoleju, tādejādi no 3D (linogriezums) pārejot uz 2D (atspiedums, novilkums) darbu.

Tā kā ex libris ir miniatūrgrafika, tad viena no problēmām varētu būt ar formāta maiņu, jo skolēni ir pieraduši strādāt uz A3 un lielākiem formātiem.

Veidojot grāmatzīmi, jāņem vērā arī satura un šrifta saderība, savukārt, lai linolejā precīzi izgrieztu tekstu, nepieciešama liela rūpība un arī šrifts nedrīkst būt pārāk sarežģīts.

Ex libru atspiedumu veidošanai tiek izvēlēta linogriezuma tehnika, jo linoleja materiāls ir lēts un viegli pieejams līdz ar to šajā tehnikā iespējams viegli realizēt ex librus, arī skolēniem strādāt ar šo materiālu ir samērā viegli, jo tas ir mīksts un tā grebšana neprasa lielu fizisku piepūli, kas viņus varētu ātri nogurdināt.

Skolēni strādā ar līniju, to izgrebjot linolejā, tādejādi arī mainās tās raksturs. Līnija iegūst noteiktus apveidus un rada formas

Uzdevumu kopa tiek veidota no trim daļām:

Pirmā daļa ietver savas zīmes veidošanu, tā kā ex libris ir piederības jeb īpašuma zīme. Skolēniem ir jāizvēlas trīs dzīvnieki, kas varētu viņus raksturot, tādejādi viņi mācās atrast raksturīgāko un sev piemērotāko katrā no šiem dzīvniekiem. Trīs dzīvniekus apvienojot jāveido zīme, kura jāizpilda ar pēc iespējas vienkāršākām formām, tādejādi viņi mācās atlasīt un apkopot, kā arī saprot, ka zīme nes sevī ļoti daudz informācijas un nebūt nav jāparāda visas detaļas, lai veidotos pilnīgs priekšstats par to.

Sākotnēji skolēni veido melnbaltu skici uz papīra, kurā parādās melni balto laukumu attiecības, šāda idejas skice nepieciešama, lai viņi varētu saprast, kuri laukumi būs jāizgriež linolejā.

Skici pārnes uz linoleju, turklāt tas jādara spoguļattēlā, kas ir būtiski, lai atspiedums veidotos pareizajā skatā. Vietas, kuras atspiedumā vēlamies iegūt baltas ir jāizgrebj vai jāizgriež.

Skicē līnija parādās formas siluetā, savukārt grebjot linolejā griežņa platumu nosaka līnijas raksturu, kā arī līnija darbojas, kā štrihs, kas veido laukumus.

Lai negadītos kādas kļūdas linoleja griešanas laikā, lietderīgi būtu pirms tam uz neliela linoleja gabaliņa izmēģināt linoleja griešanai paredzētos nazīšus, kādu līniju katrs no tiem veido, cik stipri ir jāuzspiež, lai līnija veidotos līdzena, kā labāk turēt instrumentu, lai tā veidotos plastiska, kā variēt līnijas biezumu izmantojot vienu un to pašu nazīti! Šis ir neliels, bet ļoti vērtīgs starpposms, kad skolēni eksperimentējot pielāgojas jaunām darbībām un instrumentiem, kas veicina interesi, ja līdz šim ar linoleju nav strādāts. Tad, kad griešana linolejā pabeigta, seko nākamais posms – krāsas uzklāšana uz linoleja plāksnītes ar rullīša palīdzību. Te svarīgi, lai krāsa netiktu uzklāta pārāk biežā kārtā, kas varētu veicināt krāsas ieplūšanu izgreetajās vietās!

Pirms gatavā novilkuma veikšanas lietderīgi būtu atspiest pāris starpnovilkumus, tādejādi skolēni paši redzētu un sajustu cik daudz krāsas nepieciešams vienam novilkumam, lai tas veidotos kvalitatīvs.

Prakses vietā nav grafikas spiedes, tāpēc atspiešanas process jāveic ar roku, izmantojot koka karoti vai kādu apaļu koka priekšmetu. Arī šeit ir nepieciešamas zināmas iemaņas, tāpēc vispirms tiek veikti izmēģinājuma varianti.

Pirmkārt uz klišejas tiek uzlikts papīrs, uz kura ir paredzēts izpildīt novilkumu un, kas ir nedaudz lielāks, kā klišeja, tad to nofiksējam stingri piespiežot, ņemam koka karoti vai apaļu koka priekšmetu un nelielām berzējošām apļveida kustībām, sākot no vienas malas uz otru pārnesam. Kad esam to izdarījuši, mazliet paceļam vienu stūrīti, lai pārlicinātos, ka krāsa uz novilkuma ir pārnesta vienmērīgi, kas ir atkarīgs no tā cik vienmērīgi esam veikuši berzēšanu ar koka karoti vai rullīti. Ja ir kāda vieta, kur tas nav izdevies, lēnām un uzmanīgi ejam pāri vēlreiz.

Interesanti, ka tajās vietās, kur neesam pietiekoši vienmērīgi un stipri piespieduši koka karoti, krāsa uz novilkuma nav tik tumša, tāvad regulējot spiediena un berzēšanas spēku varam iegūt bagātīgāku atspieduma raksturu, kas gan vairāk ir glezniecisks nekā grafisks, un raksturīgs monotipijai. Šādus nospiedumus varētu saukt par darba variantiem, kuros parādās cik daudz krāsas nepieciešams, kā mainās krāsas intensitāte atkarībā no spiediena spēka un līdz ar to arī novilkuma raksturs.

Otrā daļa ir kā turpinājums pirmajai, jo tiek izmantota pirms tam izveidotā zīme, kurai jāpievieno atbilstošs informatīvs teksts. Ļoti svarīgi, lai skolēni saprastu, ka tekstam jābūt uzrakstītam spoguļattēlā un arī izgrieztam klišejā, citādi tas nebūs izlasāms, tāpēc skolēni pēta dažādus šriftu variantus un izvēlas savai zīmei piemērotāko, kā arī ne pārāk sarežģītu šriftu, kuru izmantojot uz papīra lapas uzraksta savu vārdu, uzvārdu un vārdu savienojumu *ex libris*. Rakstot vārdus, nepieciešams domāt par atstarpēm starp burtiem, tā, lai teksts būtu viegli uztverams. Kad tas paveikts, tad jāizdomā, kā šo informatīvo tekstu savienot ar iepriekš izveidoto zīmi, tā, lai tie viens otru papildinātu un veidotu vienotu kompozīciju.

Lai to izdarītu skolēni zīmē skices. Kad skice gatava, to spoguļattēlā pārnes uz iepriekš pagatavoto klišeju. Tekstu izgriež, kas jādara ļoti rūpīgi, lai tas būtu salasāms.

Klišeju noklājam ar krāsu un veidojam novilkumus, ņemot vērā iepriekš iegūto pieredzi, kā strādāt ar materiāliem un izpildīt novilkumus.

Trešā daļa apvieno abas iepriekšējās. Skolēni jau ir apguvuši, kā strādāt ar materiālu un instrumentiem, sapratuši, ka idejas skice jāveido spoguļattēlā, trešajā uzdevumā viņiem ir jāpielieto visas iepriekš apgūtās prasmes, jāizdomā un jārealizē *ex libris* kādam sev tuvam cilvēkam.

Grāmatzīme sevī apvieno īpašnieka raksturojumu zīmes formā, ko paskaidro informatīvs teksts. Skolēniem varētu būt interesanti veidot šādas piederības zīmes, jo viņi var radoši izpausties un atklāt savu „es”, radot katrs savu mākslas darbu.

Asociējot sevi ar dzīvniekiem, viņi zināmā mērā sniedz informāciju par sevi, kā arī tas paver iespēju netieši norādīt uz sev aktuālām lietām.

Jau izsenis grāmatzīmes ir bijušas turīgo privilēģija, savukārt mūsdienās saistībā ar tehnoloģiju attīstību ir iespēja tās pavairot ne tikai ar grafikas spiedes vai rokas palīdzību, bet arī izmantojot jaunākās tehnoloģiju iespējas. Tās var zīmēt arī ar tušu un spalvu, pasūtīt klišeju cinkā utt, tomēr pašu rokām gatavotās ļauj izprast grāmatzīmes vērtību, kas iespējams mainītu attieksmi pret grāmatu un rakstīto vārdu.

Izmantojot datoru, grāmatzīme zaudē savu individualitāti un kvalitāti, ko tā iegūst pašam veidojot klišeju un atspiežot to uz papīra.

Izvirzītais mērķis, iecerētā uzdevumu kopa, tās atbilstība skolēnu vecumposmam un gaidāmais rezultāts, tika iztirzāts iepriekšējās apakšnodaļās, tāpēc sekojošajās apakšnodaļās, tiks apskatītas mācību metodes, paņēmieni un mācību darba organizācijas formas, vērtēšanas formas un kritēriji.

2.3. Iecerēto uzdevumu atbilstība Bolderājas Mūzikas un mākslas skolas programmai un valsts pamatizglītības standartam

Par pētījuma bāzi tika izvēlēta Bolderājas Mūzikas un Mākslas skola un nodarbības mākslas valodas pamati. Mācību programma izstrādāta saskaņā ar Izglītības programmas „Vizuāli plastiskā māksla” prasībām un ir viena no tās apakšprogrammām. Mākslas valodas pamatu mācību programma ir Bolderājas Mūzikas un mākslas skolas profesionālās ievirzes programmas sastāvdaļa.

Mācību priekšmeta Mākslas valodas pamati mērķis izriet no profesionālās ievirzes izglītības programmas Vizuāli plastiskā māksla mērķiem:

- sekmēt audzēkņa veidošanos par garīgi attīstītu, brīvu, radošu personību;
 - motivēt radošai pašizteiksmei un izglītības turpināšanai;
 - nodrošināt profesionālu sagatavotību turpmākām izglītības iespējām vidējās izglītības ieguvei vizuāli plastiskās mākslas programmās.
1. Mācību procesā nodrošināt pilnvērtīgu mācību satura apguvi zināšanu, praktiskās darbības vērtējošās darbības, radošās darbības un kultūrvēsturiskā mantojuma apguves aspektā.
 2. Veidot un attīstīt izpratni par materiālu kā mākslas tēla satura nesēju.
 3. Apgūt mākslas valodas elementus un to pielietošanas principus, sekmēt eksperimentus ar dažādiem vizuāliem pamatelementiem.
 4. Radošā darbībā veicināt emocionālās un intelektuālās pieredzes uzkrāšanu. Attīstīt spēju **uztvert, asociēt un izmantot mākslas pamatelementus pašizteiksmes nolūkā.**
 5. Attīstīt prasmes un iemaņas pielietot dažādas tēlotājmākslas tehnikas mākslas valodas apguvē
 6. **Attīstīt spēju patstāvīgi pētīt, analizēt, novērtēt un izvēlēties mākslas valodas pamatelementus, saistot tās ar mākslas tēla saturu.**
 7. Attīstīt audzēkņu prasmi izmantot zināšanas, formulēt domu, argumentēt viedokli.”
- (5, 2.lpp)

2.4. Mācību metožu izvēle uzdevumu kopas apguvei un atbilstība vecumposmam

Lai sekmīgi realizētu izveidoto uzdevumu kopu, svarīgi izvēlēties piemērotākās mācību metodes, kas atbilstu gan mācību saturam, gan situācijai klasē, kā arī attīstītu skolēnos prasmi mācīties, radoši izmantot zināšanas, sadarboties ar citiem un novērtēt sevi. Mācību metožu izvēlē tiek ievēroti „mācību uzskatāmības, pozitīva emocionālā fona” (7, 64.lpp): un domāšanas attīstības principi.

Mākslas mācīšanā, galvenokārt, tiek izmantotas praktiskā darba metodes –vērība jāpiegriež katra skolēna pētīšanas un eksperimentēšanas procesam, kā arī mākslas vizuālo izteiksmes līdzekļu izpratnei, kas palīdz viņiem saprast, kā tā darbojas.

Ar skolēniem jārunā par mākslu un tās radīšanu, jārunā par kontekstu, kas ir nozīmīgs viņu radītajiem mākslas darbiem, šajā gadījumā par grāmatzīmes nozīmi.

Lai izprastu ex libris nozīmi, skolēniem ir jāiepazīstas ar dažādiem grāmatzīmes paraugiem un veidiem, kurus iespēju robežās vajadzētu aplūkot oriģinālā, un kopā ar viņiem pārrunāt, ja iespējams, tad pētīt šos darbus ar lupas palīdzību, analizējot māksliniecisko formu un lietotos izteiksmes līdzekļus, kā arī pašiem izejot tās tapšanas procesu, sākot ar idejas skici un beidzot ar gatavo novilkumu.

Zināmā mērā, jāpiegriež vērtība darbam ar grāmatām, kā laikā, skolēns iegūst informāciju par to, kas ir grāmatzīme, kā arī iepazīstas ar tās veidiem un pielietojumu. Darbs ar grāmatām var noritēt gan katram pašam individuāli, pētot un skatoties, gan arī kopā ar skolotāju, kad tas tiek papildināts ar stāstījumu, tādējādi radot fonu turpmākai darbībai. Uzdevumu kopā darbu ar grāmatām izmantojam, lai radītu priekšstatu par grāmatzīmi.

Dialektiskā metode ir mācīšana sarunājoties, kuras laikā pārrunājamais jautājums kļūst skaidrāks, mostas jauni jautājumi un līdz ar to jauna interese, ļaudis viens otram garīgi tuvojas. Šī metode ir visu mācīšanās metožu pamatā un uzdevumu kopā, kura realizējās skolotāja – konsultanta un skolēnu sadarbībā.

Kā nākamo būtu jāmin elementu metodi, kad mācīšanu izdara no vienkāršākā uz sarežģītāko, ievērojot zināšanu apguves līmeņus. Skolēni vispirms uzzina, kas ir grāmatzīme, kādi ir tās veidi, kā tā tiek gatavota, arī paši iziet visus grāmatzīmes tapšanas posmus.

Kompleksu metode – no sarežģītākā uz vienkāršāko, no veselā uz elementiem.

Uzskatāmības metode – procesa mācīšanas gājiens no konkrētā uz abstrakto, no atsevišķā uz vispārīgo.

Lai mākslas mācītu pilnvērtīgi, jāapvieno sintēze un analīze – visur jāsāk ar vieglāko(10,149lpp.).

Lai skolēna mācību darbs būtu sekmīgs nepieciešami noteikti mācību motīvi - pozitīva attieksme, vēlme mācīties, uzzināt ko jaunu. Visintensīvāk skolēna izziņas aktivitāti stimulē izziņas interešu motīvi – interese par nezināmo.

Intensīvās izziņas darbu pavada intelektuālās jūtas, kas izpaužas, kā izbrīns, pārsteigums, prieks utt. Aizrautība parasti rodas procesā, tikai tad par svarīgāko kļūst rezultāts.

Mācību vielas uztveršana ir aktīvs intelektuāls process, kurā skolēns balstās uz savu iepriekšējo pieredzi. Jāuzdod jautājumi, kas liek skolēnam analizēt un salīdzināt, palīdz novērošanas rezultātu ietvert vārdos un jaunos priekšstatus iesaistīt agrāk uzkrāto priekšstatu un jēdzienu sistēmā – skolēna uztveres process pāriet abstraktajā domāšanā. Izpratne izpaužas vārdos un darbībā, balstās uz abstraktā un konkrētā, vispārīgā un atsevišķā saistību, no konkrētā un atsevišķā uz abstrakto un vispārīgo un otrādi.

Mākslas mācīšanā nebūtu ieteicams izmantot tiešus paraugus, vienīgais izņēmums ir tad, ja mākslas darbi ir daudzveidīgi. Tiešie paraugi var kavēt radošās darbības attīstību.

Tā, kā *ex libris* tiks izpildīts linogriezuma tehnikā, tad lietderīgi būtu izmantot demonstrēšanas metodi, kad skolotāja demonstrētu, kā jāsagatavo linolejs griešanai, kā pareizi jālieto linogriešanas instrumenti, kā pareizi jāgrebj, lai nesavainotu sevi, kā jāuzklāj krāsa un jāveido atspiedums. „Instrumentu lietošanu labāk parādīt darbā, nekā skaidrot ar vārdiem, t.i., labāk to mācīt ar paraugiem „nevis likumiem”.”(10,146lpp)

Vingrināšanās jā sāk ar atsevišķiem elementiem nevis, ar visa darba izpildi(10,146 lpp.)

Vizuālajā mākslā mācību eksperiments tiek izmantots, lai dotu iespēju skolēnam patstāvīgi atklāt, ko jaunu, izmēģināt dažādas iespējas, strādājot ar dažādiem materiāliem, tehnikām, patstāvīgi pētīt un izdarīt secinājumus.

Tātad skolēni strādā pēc shēmas Process → darbība → domāšana → pašizteikšanās → attieksme.

Darba atspiešanas apguvei tiek izmantots mākslas eksperiments. Pēc skolotāja demonstrējuma, kā strādāt ar materiālu, skolēniem būtu lietderīgi, pašiem uz nelieliem linoleja gabaliņiem izmēģināt linogriešanai paredzētos instrumentus, tādejādi radot priekšnoteikumus veiksmīgai tālākai darbībai.

Naidžels Mīdžers iesaka, skolēniem gatavot praktiski pielietojamus vides objektus vai priekšmetus, šajā gadījumā arī *ex libris* iegūst praktisku pielietojumu, kā īpašnieka vai piederības zīme, kas ceļ viņu pašvērtējumu un maina attieksmi pret mākslas darbu. (14)

Svarīgi, lai skolēni saprastu, ka grāmatzīme ir miniatūra, bet tas nenozīmē, ka tā var nebūt tikpat smalki izstrādāta, kā liela izmēra grafikas, tieši otrādi, maza izmēra darbi prasa rūpīgi izanalizēt, kas būs galvenais un, kā to vislabāk parādīt tik nelielā izmērā.

Svarīgi izmantot pēc iespējas vairāk ierosmes avotus, dažāda veida uzskates līdzekļus, ne tikai jau gatavos ex librus, bet arī dažādus fotomateriālus, jo fotogrāfija parāda dažādus kompozīcijas veidus, kurus savukārt var izmantot grāmatzīmes veidošanā.

Veidojot ex librus, svarīgi ievērot secīgumu un starpposmus, kad tiek veikti izmēģinājuma novilkumi, lai redzētu vai nav nepieciešamas izmaiņas, kuras jāpapildina klišejā, tādejādi skolēns pats regulē savu darbību un galarezultātu.

Grafika mums dod iespēju no vienas klišejas iegūt vairākus novilkumus, turklāt katrs no tiem būs nedaudz citādāks par iepriekšējo, jo ik reizi mēs materiālam pieskaramies ar citādām domām un iespaidiem, kas savukārt mainās, ja novilkumi tiek tirāžēti tipogrāfijā.

Ne vienmēr grafikas akurātais un precīzais novilkums rada brīvības un viegluma iespaidu, dažkārt pat interesantāki ir novilkumi, kas veikti darba procesā, jo tie ar savu nepabeigtību iegūst lielāku tēlainību.

Balstoties uz iepriekš izpētīto, uzdevumu kopas realizācijai tiek izvēlētas sekojošas mācību metodes – dialektiskā, elementu un uzskatāmības metodes, demonstrējumi, mācību eksperiments, praktiskais darbs, kā arī individuālā mācību organizācijas forma, kas katram skolēnam ļauj strādāt piemērotā tempā, neatkarīgi no klasesbiedriem.

2.5. Vērtēšanas kritēriju izstrāde, atbildība uzdevumu kopai

Skolēna mācību sasniegumus vizuālajā mākslā vērtē atbilstoši Valsts pamatizglītības standarta un Pamatizglītības standarta vizuālajā mākslā prasībām, izvērtējot zināšanu apjomu un kvalitāti, apgūtās prasmes, attieksmes, mācību sasniegumu attīstības dinamiku. (22,51pp). Vērtēšana ir svarīga mācību procesa sastāvdaļa. Lai novērtētu, kādā līmenī skolēni apguvuši zināšanas, prasmes un iemaņas ir nepieciešama kontrole. Par pamatu vērtēšanas daļas veidošanai autore izmantojusi vizuālās mākslas mācību programmu.

Skolēna mācību sasniegumi jāvērtē daudzpusīgi un objektīvi, lai realizētu

- Prasību atklātības un skaidrības principu kontrolējot mācību priekšmeta standartā noteikto obligātā mācību satura apguves pamatprasību apguvi;
- Pozitīvo sasniegumu summēšanas principu, reģistrējot pozitīvos sasniegumus visos mācību sasniegumu vērtēšanas līmeņos.

Veidojot uzdevumu kopu un izstrādājot vērtēšanas kritērijus jāņem vērā mācību procesa posmi:

- mācību vielas uztveršana;
- mācību vielas apjēgšana
- zināšanu iegaumēšana
- zināšanu izmantošana praksē

Mācību procesa ieguvums ir mācību satura elementi – zināšanas, darbības veidu pieredze, emocionāli vērtējošās attieksmes, pieredze.

Pēc sekmīgas procesa norises, skolēnam, kā personībai ir nodrošināta domāšanas, uzskatu, pārliecības, gribas, rīcības, emociju pilnveidošana.

Mācību procesa posmi cieši saistīti ar apguves līmeņiem, kur katram ir atbilstoša mācību metode.

Apguves līmeņi iedalās :

- Pirmajā apguves līmenī skolēni spēj reproducēt iegaumēto, kas nozīmē, ka viņi ir apguvuši pirmos trīs mācību procesa posmus – mācību vielas uztveršanu, apjēgšanu un iegaumēšanu.
- Otrajā līmenī skolēni spēj savas zināšanas pielietot pēc parauga vai variatīvi. Skolēnu mācību procesā daudz izteiktāk tiek pielietota meklējumu darbība, kas aktivizējot izziņas interesi un analītisko domāšanu sekmē zināšanu apguves pāreju no pirmā līmeņa otrajā. Skolēni iegūtās zināšanas izmanto pēc parauga, veicot praktiskus mēģinājumus. Šajā līmenī svarīgi virzīt skolēnu patstāvīgai darbībai, paaugstinot uzdevumu grūtības pakāpi.

- Trešajā līmenī skolēns spēj zināšanas, prasmes un iemaņas izmantot jaunās, oriģinālās situācijās. Radošās darbības pieredze tiek sekmēta meklējot jaunu vai oriģinālu pieeju uzdevumu risināšanā. Uzdevumos izpaužas pētnieciskais aspekts, tie ir laikietilpīgāki, līdz ar to skolēns attīsta darbības plānošanas, līdzekļu lietderīgas izmantošanas un paškontroles prasmes.

Balstoties uz iepriekšminētajiem vērtēšanas nosacījumiem, autores izstrādātie vērtēšanas kritēriji uzdevumu kopai ir sekojoši:

1. uzdevumam

- prasme ieraudzīt izvēlētajos dzīvniekos sev raksturīgo;
- prasme veidot lineāru kompozīciju izmantojot vairākus tēlus;
- prasme vienkāršot, izdalīt raksturīgo,
- formu deformācijas izpratne
- prasme savu ideju parādīt grafiski;
- Kompozīcijas līdzsvarotība, līnijas plastiskums un daudzveidīgums, tumši gaišo laukumu attiecības
- prasme strādāt ar nepieciešamo materiālu un instrumentiem;
- Prasme gatavot klišeju spoguļattēlā
- prasmes iegūt izteismīgus atspiedumus

2. uzdevumam

- prasme izvēlēties atbilstošu šriftu savai (iepriekš sagatavotajai) zīmei;
- prasme strādāt ar izvēlēto šriftu;
- teksta atbilstība zīmei, novietojums;
- kompozīcijas līdzsvarotība, līnijas plastiskums un daudzveidīgums, tumši gaišo laukumu attiecības;
- teksta lasāmība;
- prasme grebt spoguļattēlā;
- prasme strādāt ar nepieciešamo materiālu un instrumentiem;
- prasme veidot izteismīgus atspiedumus;

3. uzdevumam

- prasme izstrādāt savu ideju;
- prasme izstrādāto ideju parādīt vizuāli;
- kompozīcija : līnijas plastiskums un daudzveidīgums, tumši gaišo laukumu attiecības;
- atspiedumu kvalitāte

3.UZDEVUMU KOPAS APROBĀCIJA

Uzdevumu kopas aprobācija tika veikta Bolderājas Mūzikas un mākslas skolas III kursā. Balstoties uz iepriekš veikto pētījumu diplomdarba autore secina, ka uzdevumu kopa ir atbilstoša skolēnu interesēm, vajadzībām, vecumposmam, Bolderājas mūzikas un mākslas skolas mākslas valodas pamatu mācību programmai, Valsts pamatizglītības standartam un vizuālās mākslas programmai.

Lai uzzinātu cik liela ir skolēnu informētība par grāmatzīmi, tika veikta ievadvērtēšana. Tā notika gan runājot ar mākslas valodas pamatu priekšmeta skolotāju, aplūkojot un pārrunājot skolēnu iepriekšējos darbus, gan sarunas veidā aptaujājot pašus skolēnus. Autore piedalījās arī vairākās mākslas valodas nodarbībās, kā novērotāja, lai iepazītu skolēnus, viņu strādāšanas tempu un līdz šim veiktos darbus.

Balstoties uz ievadvērtēšanas novērojumiem un rezultātiem, pētījuma autore secināja, ka neviens no III kursa skolēniem nav saskāries ar ex libris jēdzienu, tā nozīmi un pielietojamību, tāpēc ar izstrādātās uzdevumu kopas palīdzību varētu veicināt interesi par grāmatzīmi un tās apguvi.

Veicot uzdevumu kopā paredzēto, skolēnos tiks raisīta interese par grāmatzīmi.

Ex libris apguve sadalīta trijos posmos, kuriem pakārtoti arī uzdevumi :

1. Skolēni veido savi raksturojošu zīmi,
2. Zīmei pievieno tekstu, veidojot ex libri sev,
3. Izstrādā ideju un realizē ex libri draugam.

Diplomdarba autore paredz, ka, izejot visus trīs iepriekšminētos posmus un pētot ex libris paraugus, skolēni ir izgājuši pirmos divus apguves līmeņus, guvuši priekšstatu par ex libri un tā gatavošanas iespējām. Iepazīstināšana un apguve tiek realizēta caur praktisko darbošanos, kuras laikā skolēni paši gatavo savu ex libri, kā arī ex libri kādam citam.

Par pilnīgu ex libris apguvi nevar runāt, jo desmit nodarbību laikā skolēns var gūt tikai priekšstatu un pirmās iemaņas grāmatzīmju gatavošanā.

Telpas, kur noris mākslas valodas mācību process, iekārtojums atgādina radošo darbnīcu, visā tās garumā ir izvietots garena galda, kas ir savienots arī ar skolotājas darba vietu, tādejādi tiek sekmēta kopīgā darbošanās, vienlaicīgi ļaujot strādāt arī katram individuāli. Kā grafikas darbnīca šī telpa nav piemērota, jo tajā nav vietas, kur izvietot gatavos atspiedumus nožūšanai un atsevišķa vieta, kas paredzēta atspiedumu veidošanai. Tas

izskaidrojams ar to, ka Bolderājas Mūzikas un mākslas skolas programmā nav iekļauta grafika.

Turpmāk autore aprakstīs mācību procesu un tā rezultātus.

1.uzdevums (3.pielikums)

Ex libris. Zīme – mītiskais dzīvnieks.

Uzdevumam tika veltītas 3 nodarbības. Pirmajā nodarbībā skolēni izstrādāja savu ideju, zīmēja skici, otrajā - veidoja klišeju un trešajā atspiedumus. Pirmais uzdevums skolēnos izraisīja interesi. Pats tēmas nosaukums Mītiskais dzīvnieks ieintrigēja un skolēni jautāja, kas tas ir, kāpēc mītisks. Skolēniem tika piedāvāti dažādi dzīvnieku attēli, no, kuriem viņiem bija jāizvēlas sevi raksturojošie.

Nosaukumu mītisks autore izvēlējās, jo skolēnu veidotie dzīvnieki nav reāli, dabā sastopami. Katrs no tiem tika zīmēts, izmantojot vairāku citu dzīvnieku veidolus. Galarezultātā skolēnu izveidotajos tēlos varēja atpazīt noteiktu dzīvnieku atveidus, kas radīja savdabīgu un intrigējošu iespaidu. Zīmētajās skicēs parādījās līdzības ar heraldikā izmantotajiem dzīvniekiem.

Pirmā uzdevuma daļa izpaudās, kā meklējumi, kuros pētīja un pārrunāja piedāvātos dzīvnieku attēlus. Kad skolēni bija atraduši, viņuprāt sevi raksturojošos dzīvniekus, lielākā daļa no viņiem griezās pēc padoma. Kopīgi pārrunājām viņu izvēli un iespējas, kā veidot zīmējumu. Uzdevums ir ļoti interesants ar to, ka mītiskajos dzīvniekos jāparādās skolēnu rakstura iezīmēm, tomēr diplomdarba autorei bija ļoti grūti novērtēt šo dzīvnieku atbilstību, jo prakses laikā, kas ilga sešas nedēļas nebija iespējams pilnībā iepazīt skolēnus.

Caur mītisko dzīvnieku skolēni daļēji izvērtēja arī sevi. Šis uzdevums paredz turpināšanas iespējas, jo tas var tikt izpildīts gan mācību procesa sākumā, iepazīšanās nolūkā, gan ilglaicīgi darbojoties ar vieniem un tiem pašiem skolēniem. Mācību procesa gaitā, vislielāko interesi varēja just pirmajā uzdevuma daļā, kurā jāizvērtē gan sevi, gan izvēlētos dzīvniekus. Te parādījās aktīvs meklējumu process un interese, kas liecināja, ka viņiem ir svarīgi jautājumi kas es esmu?, kāds es esmu?, kā arī priekšstati par savām spējām, intelektu, raksturu un citām īpašībām, kas parādās šī uzdevuma saturā.

Nākamā uzdevuma daļa, kas veltīta melnbaltās skices izveidei tika veiksmīgi izpildīta, tomēr te varēja just skolēnu intereses atslābumu, kas izskaidrojams ar vēlmi ātrāk ķerties pie linoleja grebšanas. Lai skolēnos veidotu izpratni pa to, ka skice uz linoleju jāpārnes spoguļattēlā, neizmantoju spoguļi, kā ieteikts literatūrā par linogriezuma gatavošanu, bet idejas skici skolēni pārnesa uz pauspapīra, kas ir caurspīdīgs, tāpēc apgriežot to uz otru pusi redzam skices spoguļattēlu, kuru ar koppapīra palīdzību pārnesam uz linoleja

Tālākais darba process skolēniem prasīja pacietību un roku veiklību, jo līdz šim, neviens no viņiem nebija grebis linolejā, lai gan dažas meitenes bija taisījušas atspiedumus ar kartupeļa palīdzību, kas ir līdzīgi, kā strādājot ar linoleju. To, ko atspiedumā vēlamies iegūt baltu, to izgrebjam. Grebšana linolejā labāk padevās zēniem, kas izskaidrojams ar lielāku fizisko spēku, tomēr arī meitenes neatpalika, jo viņām piemīt lielāka rūpība, kā arī pacietība. Katra skolēna grebums atšķīrās, jo viens no viņiem ir vairāk emocionāls, otrs pacietīgāks un precīzāks.

Piemēram Mārcim, kurš ir ļoti kustīgs, bija grūti regulēt grebļa uzspiedienu tādejādi kontrolējot līnijas plastiskumu un vienmērīgumu, tāpēc tā veidojās no maziem posmiņiem, radot spurainu un nervozu iespaidu, parādot skolēna raksturu. Savukārt meitenes – Kristiāna un Jeļizaveta pacietīgi un lēnām greba linolejā, tādejādi līnija veidojās vienmērīga un plastiska.

Trešais uzdevuma posms – atspiedumu veidošana, skolēnos izraisīja vislielāko interesi, jo notika aktīva darbošanās, Skolēnu uzmanību piesaistīja interese par galarezultātu. Pirms ķerties pie atspiedumu gatavošanas, skolēniem tika parādīts, kā tie veicami un tālāk jau sekoja viņu pašu individuālais darbs, kurā netiešu lomu ņēma arī skolotāja, sekojot līdzī un uzslavējot vai neveiksmes gadījumā iesakot risinājumu. Jāsaka, ka skolēni bija ļoti kritiski pret savu darba rezultātu. Vairāki no viņiem taisīja atspiedumus, kamēr izdevās iegūt kvalitatīvu nospiedumu. Autorei ļoti interesanti un ne mazāk vērtīgi likās nospiedumi, kas vairāk atgādināja monotipijas un nebija pilnīgi melni, kurus savukārt skolēni uzskatīja par neveiksmīgiem. Šādos nospiedumos parādās nejaušības moments un arī zināma brīvība, tie ir vieglāki un tēlaināki.

Pirmā uzdevuma rezultāts pārsteidza, jo iegūtie atspiedumi bija ļoti harmoniski un sakārtoti, bez liekiem elementiem. Skolēni bija parādījuši prasmi vienkāršot, izdalīt raksturīgo, veidot lineāru kompozīciju izmantojot vairākus tēlus. Viņu izveidotās zīmes radīja iespaidu par kompozīcijas līdzsvarotību. Ja apskata līnijas plastiskumu un daudzveidīgumu, var redzēt, ka ne visos darbos tā ir vienmērīga, bieži tā kļūst saraustīta un nervoza, ko var izskaidrot ar skolēnu nepacietību, arī ar to, ka vēl netiek pārvaldīta grebšanas tehnika. Ar skolēnu iegūtajiem atspiedumiem, pētījuma autore ir ļoti apmierināta un uzskata, ka pirmais uzdevums ir veikts pilnā apjomā, apgūstot visas iepriekš paredzētās zināšanas, prasmes un iemaņas, radot priekšnosacījumus turpmāko uzdevumu izpildei.

2.uzdevums.

Teksta nozīme ex librī.

Uzdevumam tika veltītas 2 nodarbības. Pirmajā nodarbībā skolēnus iepazīstināja ar grāmatzīmi, tās veidiem, funkcijām un pielietojumu. Skolotājas stāstījums, kas tika ilustrēts ar exlibristu darbiem ļāva skolēniem gūt ieskatu grāmatzīmju pasaulē. Rādot dažādus ex librus, lūdzu, lai skolēni īpašu uzmanību pievērš teksta lomai ex librī, akcentējot, ka teksts nav nodalāms no zīmējuma. Skolēni darbojās ar grāmatu, mācoties atlasīt un pēc tam izmantot sev vajadzīgo turpmākajā darbībā, tādejādi tiek sekmēti domāšanas procesi – analīze, sintēze, izpratne, uztvere. Lai skolēniem būtu vieglāk izvēlēties savai zīmei piemērotu šriftu, viņi pētīja grāmatas ar šriftu paraugiem. Šī uzdevuma daļa viņiem nelikās īpaši saistoša, jo nenotika aktīva darbošanās, bet gan vairāk pētīšanas process, kas prasīja lielāku uzmanības piepūli. Skolēnu izvēlētie šrifti bija vai nu ļoti vienkārši vai arī pārāk sarežģīti grebšanai linolejā, tāpēc kopīgi ar viņiem mēģinājām izvēlēties optimālāko variantu.

Skolotāja, kā konsultanta loma mākslas un radošajā procesā ir rosinoša, jo tādejādi viņš iesaka, bet neuzspiež, ļaujot skolēnam pašam analizēt savu darbību. Kad izvēlētais šrifts tika akceptēts, skolēni ķērās pie sava vārda un uzvārda rakstīšanas, ņemot vērā atstarpes un teksta lasāmību. Veicot šo uzdevumu skolēniem grūtības sagādāja atstarpju ievērošana starp burtiem. Kad tas tika paveikts, viņi varēja ķerties pie nākamā posma – teksta iekļaušanas iepriekš izveidotajā zīmē. Lai to izdarītu tika zīmētas skices, kurās risināja teksta un zīmes kompozīciju, tā, lai tie papildinātu viens otru, būtu līdzsvarā.

Izvēlēta teksta un zīmes kompozīcija bija jāpārnes spoguļattēlā uz klišejas, bet tā, kā iepriekšējā uzdevumā zīme jau bija klišējā izgriezta, tad atlika tai pievienot tekstu un izgredt to. Te atkal skolēni darbojās ar lielāku interesi, jo viņus ieintriģēja teksts spoguļattēlā, kas izskatījās kā šifrs un dekoratīvs elements. Teksta grebšana prasīja rūpīgu darbošanos un pacietību, tā, lai pēc tam atspiežot tas būtu izlasāms. Toties visu iepriekšējo rūpīgo un pacietīgo darbošanos atsvēra atspiedumu veidošana, jo skolēni jau pirms tam bija iemēģinājuši roku un varēja daudz brīvāk rīkoties ar linogriešanas instrumentiem. Arī šajā uzdevumā parādījās skolēnu paškritika attiecībā uz atspiedumu kvalitāti, bet iepriekšējā uzdevuma laikā gūtā pieredze palīdzēja atspiedumu veidošanā, jo viņi jau zināja kā un cik daudz krāsas jāuzklāj, lai iegūtu labu nospiedumu.

Otrā uzdevuma norise un rezultāts parādīja, ka skolēniem grūtības sagādāja tas, ka zīme un teksts bija jāizdomā, jāuzzīmē un jāizgredb kā divi atsevišķi darbi, pēc tam tos apvienojot vienā. Tos nedrīkst skatīt atsevišķi vienu no otra, jo teksts paskaidro zīmējumu, tāpēc uzdevumu kopā būtu jāveic izmaiņas, kas apvienotu divus iepriekšminētos posmus.

Vairākos atspiedumos tekstam ir gan dekoratīva gan funkcionāla nozīme, kā piemēram Denisa darbā teksts un izvēlētais šrifts papildina mītiskā dzīvnieka muguras rotu (pielikumā 3.2.3 att.), turklāt ir labi lasāms. Arī Paula darbā, teksts atbilst zīmes kopējai noskaņai un, lai arī tas tiek nepareizi dalīts zilbēs, tomēr tas netraucē kopējā uztverē (pielikumā 3.2.2 att.). Autorei ļoti interesants likās Jeļizavetas veidotais ex libris. Teksts te parādās, kā dekoratīva josla uz dzīvnieka vēdera, lai arī nav skaidri izlasāms, tomēr tas papildina kopējo ex libra raksturu. Jūlijas grāmatzīmē (3.2.7. att.) teksts parādās ūdens burbulišu veidā, kas labi atbilst kopējam tēlam, arī pašai meitenei.

Šo uzdevumu veica tikai puse no skolēniem, tāpēc būtu vēlams to turpināt, lai varētu izvērtēt skolēnu apguves līmeni.

3.uzdevums.

Ex libris draugam.

Uzdevums tika piedāvāts, kā radošais darbs, kura izpildē skolēnam bija iespēja parādīt, cik noturīgas ir iepriekš iegūtās zināšanas un, kā viņš tās pielietos savā radošajā darbībā. Skolēns pats izvēlās grāmatzīmes sižetu, veidu, kompozīciju, vienīgais nosacījums ir izpildes tehnika – linogriezums.

Novērojot skolēnu darbību autore secināja, ka viņiem sagādā grūtības, ka pašiem ir jāklūst par savas darbības plānotājiem, virzītājiem un izpildītājiem, viņi drīkst darboties bez šabloniem un paraugiem. Tātad skolēni vēl nav pārgājuši no otrā apguves līmeņa uz trešo, kurā skolēns spēj zināšanas, prasmes un iemaņas izmantot jaunās, oriģinālās situācijās. Radošās darbības pieredze tiek sekmēta meklējot jaunu vai oriģinālu pieeju uzdevumu risināšanā.

Šis uzdevums vislabāk izdevās Raivim (3.3.3. att.), kurš veidoja ex libri savam elkam Tonijam Hafam, kurš ir skeiteris. Te arī labi parādās vecumposmu atbilstība, intereses, jo Raivis izvēlējās to, kas viņam ir aktuāls un parādīja to savā radošajā darbībā. Vēl viens ex libris draugam, ko veidoja Mārcis netika realizēts, tas tika atrisināts idejas līmenī, bet arī te parādījās atbilstība paša skolēna interesēm, līdz ar to motivācija. Trešo uzdevumu veica tikai seši skolēni, jo laikietilpīgā procesa un prakses noteiktā laika dēļ, pārējie nepaguva to izdarīt.

Autores piedāvātā uzdevumu kopa ļauj gūt tikai ieskatu ex libra pasaulē un pirmās iemaņas tā gatavošanā. Lai pilnībā varētu apgūt ex libri autore piedāvā uzdevumu kopu turpināt. Skolēniem būtu lietderīgi izgatavot ex librus ne tikai linogriezuma tehnika, bet arī citās grafikas tehnikās, līdz ar to tiek apgūts ne tikai ex libris bet arī vairākas grafikas tehnikas. Grāmatzīmes apgūvē svarīgi būtu, ja skolēni pagatavotu vienu grāmatzīmi no katra ex libra veida.

NOBEIGUMS

Diplomdarba autorei tuva ir grafika, tāpēc, kā pētījuma tēma tika izvēlēta *ex libris* apguves iespējas mākslas skolas III kursā. *Ex libris* jeb grāmatzīme ir miniatūrgrafika, kas parāda grāmatas piederību kādam konkrētam cilvēkam, tā raksturu, personību, vaļaspriekus. Sākumā *ex libris* tika izmantots, lai pasargātu grāmatas no pazušanas, kā arī, lai noteiktu to īpašniekus. Mūsdienās *ex libris* ieguvis ne tikai praktisku pielietojumu, bet tam ir arī unikāla vērtība, kā mākslas darbam, kas izgatavots vienā eksemplārā. To iespējams tiražēt izmantojot dažādas grafikas tehnikas.

Skolēniem šī tēma tika piedāvāta mākslas valodas pamatu programmas ietvaros. Mākslas valoda sastāv no vairākiem komponentiem – līnijas, formas, krāsas, ritma, kompozīcijas u. c. Kā viens no mākslas valodas elementiem, kuru izmanto arī grafika ir līnija. Tā savukārt veido formas un tēlus. Piedāvātās uzdevumu kopas ietvaros skolēni, darbojās ar galveno grafikas izteiksmes līdzekli – līniju, kas ir arī viens no mākslas valodas elementiem. Līnija tiek grebta linolejā tādejādi tās raksturs atšķiras no zīmētās līnijas. Līniju skolēni izmanto, kā palīglīdzekli formas un tēla veidošanā.

Ja apskata uzdevumu kopas sasaisti ar jau piedāvāto Bolderājas Mūzikas un mākslas skolas mācību programmu un valsts pamatizglītības standartu, tad jāsecina, ka uzdevumu kopa ir saistīta ar tiem un atbilst izvirzītajām prasībām.

Lai uzrakstītu diplomdarbu, autore studējusi pedagoģisko, psiholoģisko un mākslas literatūru. Uz izpētītās literatūras un savas praktiskās darbības bāzes, autore izveidoja vizuālās mākslas mācību procesam atbilstošu mācību uzdevumu kopu.

Uzdevumu kopa tika veidota pēc šādiem kritērijiem : skolēnu vajadzības, vecumposma īpatnības, intereses, iepriekšējās zināšanas, ņemot vērā mācību procesa mērķtiecīgumu, kompleksumu, saprotamību sistemātiskumu, pēctecību un saistību ar praktisko darbību. Kā atbilstošāko vecuma grupu, *ex libris* apguvei, autore izvēlējās pusaudžus, jo šis vecums iezīmējas ar interesi par savu „ es”, kas sasaucās ar grāmatzīmes funkciju – raksturot personību. Pusaudžiem svarīga pašapliecināšanās, ko viņi var realizēt gatavojot *ex libri* gan sev, gan draugam. Kā svarīgs spēju pierādījums kalpo linogriezuma tehnika, kas prasa pacietību un rūpību, jo linolejā ir jāgrebj spoguļattēlā – tas ir izaicinājums skolēniem.

Uzdevumi pakārtoti viens otram, ievērojot pakāpenības un secīguma principus, kas parādās arī katra uzdevuma apakšposmos – sākumā ir idejas skice, pēc tam seko skices pārņemšana spoguļattēlā uz linoleju un klišejas veidošana, un pēdējais posms – atspiedumu veidošana. Pakāpenības ievērošana palīdz skolēnam pāriet no viena apguves līmeņa otrā un strādāt atbilstoši savam tempam. Skolotāja mācību procesā ieņēma konsultanta lomu, tādejādi neuzkrītoši palīdzot skolēniem sasniegt vēlamu rezultātu. Mācību process tika balstīts uz

praktisko darbošanos, kuras laikā skolēnam veidojās attieksmes. Tas noris pēc shēmas Process → darbība → domāšana → pašizteikšanās → attieksme.

Uzdevumu kopas izstrāde tika veikta mērķtiecīgi, didaktiski, pamatoti un secīgi un bija paredzēta desmit nodarbībām.

Izveidotās uzdevumu kopas aprobācija notikusi Bolderājas mūzikas un mākslas skolā, kur pētījumā tika iesaistīti 12 III kursa skolēni.

Tika izmantotas diplomdarba izstrādei sākotnēji paredzētās metodes ; pedagoģiskās, psiholoģiskās un mākslas literatūras un avotu izpēte, pedagoģiskā novērošana, uzdevumu kopas izstrāde, tās aprobācija, kā arī veiktā pētījuma un realizētās uzdevumu kopas analīze un izvērtēšana.

Balstoties uz izveidotās uzdevumu kopas aprobāciju un analīzi, autore secina, ka izveidotā uzdevumu kopa nav pilnīga, jo izejot visus tās posmus nav iespējama pilnīga ex libris apguve. Skolēni gūst tikai ieskatu ex libris pasaulē un pirmās iemaņas tā gatavošanā. Skolēni ir uzzinājuši, kas ir grāmatzīme, kādi ir tās veidi, guvuši ieskatu arī grāmatzīmes attīstībā, kā arī paši izgatavojuši divus ex librus, kas nav pietiekami, lai varētu runāt par pilnīgu ex libris apguvi, jo skolēni vēl nespēj brīvi pielietot savas iepriekš iegūtās zināšanas, ko parādīja trešais uzdevums. Viņiem sagādāja grūtības, ka pašiem bija jāplāno sava darbība, kas atbilst trešajam apguves līmenim, kurā skolēniem jāmeklē pielietot iepriekšējās zināšanas jaunās situācijās. Izveidotā uzdevumu kopa var kalpot, kā pirmais pakāpiens ex libris apguvē.

Tēmas turpināšanas nolūkā autore piedāvā veidot ex librus dažādās grafikas tehnikās, kā arī izstrādāt pa vienam ex librim no katra tā veida – ģerboņveidīgo, sižetisko, šriftveidīgo un iniciāļveidīgo, tādejādi skolēni gūst ne tikai vispārīgu informāciju par ex libris, bet praktiski darbojoties, apgūst visus tā veidus un līdz ar to spēj brīvāk darboties un plānot savu darbību. Papildus tiktu apgūtas arī dažādas grafikas tehnikas, kurās ir iespējama ex libris tiražēšana. Šāda uzdevumu kopa būtu realizējama viena mācību gada laikā, kuras rezultātā skolēni padziļināti iepazītos ar grāmatzīmi un tās gatavošanu, līdz ar to notiktu ex libris apguve, nevis tikai iepazīstināšana.

Balstoties uz visu iepriekš veikto pētījumu, uzdevumu kopas aprobāciju un rezultātu analīzi, autore secina, ka diplomdarba uzdevumi ir veikti, bet mērķis sasniegts daļēji.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Birkerts Pēteris.** *Pedagoģiskā psiholoģija.* – Jelgava, 1923.
2. **Ex libris.** *Grāmatzīmju mākslinieki Latvijā.* – Rīga, 1996.
3. **Ex libris.** *Latviešu grāmatzīmes simtgade.* - Rīga. 1999.g.
4. **Ex libris.** *Latviešu konversācijas vārdnīca.* – Rīga, 1930. – 4. sēj. – 7935. – 7948. sl.
5. **Silvija Apine** *Rīgas domes Kultūras pārvaldes Bolderājas Mūzikas un mākslas skolas mācību programma „Mākslas valodas pamati”* – R: Bolderājas Mūzikas un mākslas skola, 2002.
5. **Hibnere V.** *Bērna vizuālā darbība. Mākslas pedagoģija, 2.daļa./ - Rīga: Raka. 2000.*
6. **Hurwitz A., Day M.** *Children and Their art. Methods for the elementary school. 7th Edition,* USA: Harcourt College Publishers, 2001.
7. **Johnson R.A.Inner Work.** *Using Dreams and active imagination for personal growth.* Cambridge : Harper&Row,1986.)221.p
8. **Jurgena I.** *Vispārīgā pedagoģija.* SIA „Izglītības soļi,2002.g, 139.lpp
9. **Kagainē Z.** *Tēlainā domāšana vizuālajā mākslā. Redzēt – just – domāt – radīt :* Mācību līdzeklis. – Rīga : Zvaigzne Abc,199960 lpp
- 10.**Komenskis. J. A.** *Lielā Didaktika*
- 11.**Lapacinska V.** *Linogriezums latviešu tēlotājā mākslā.* Rīga, 1975
12. **Mākslas vēsture profesora V.Purviša redakcijā. II daļa Glezniecība. Grafika un karikatūra.**
13. **Mazurs.R.** *Ievads Mākslas vēsturē.* Rēzekne : 1992.g. 8 – 16 lpp
- 14.**Meager N. Ashfield. J.** *Teaching art at key stage 1.NSEAD&VIP,Great Britain.1995.*
15. **Meikšāne Dz.** *Psiholoģija mums pašiem.* RaKa,1998. 166.lpp
16. **Peņģerots V.** *Grāmatu Zīme”Ex libris”.* *Latvju Grāmata.* – 1923. – N2. 16. – 19.lpp.
- 17.**Puškarevs I.** *Attīstības psiholoģija.* IU „Raka”, 2001. 88.lpp
18. **Rocēna I., Burāne K. (autoru grupas vadītājas).** *Domātprieks. Filozfiskās izglītības centrs,* 2002. 111.lpp.
- 19.**Stankēvičš A.** *Žurnāla „Māksla” Ex libris Laika Zīmes.* 1992.g
20. **Straupeniēks L.** *Latviešu grāmatzīmes I : 1897. – 1945. – Rīga, 1978. – 166.lpp.*
21. **Teacher’s planning guide to the Art Institute of Chigago,** edited by Walsh K.A.Contro A.Etc. – The Art istitute of Chicago,1984.
22. **Valsts Pamatizglītības standarts.** *Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija.* Izglītības satura un eksaminācijas centrs, - 1998.g.
23. **Vizuālā māksla. Pamatizglītības standarts 1.–9. Klasei.** ISEC 2004

24. **Vizuālā mākslas programma 1 -9 klasei.** ISEC. Rīga 2005. 89.lpp
25. **Zeile P.** *Pēteris Upītis. Grāmatzīmes.* Rīga. Avots. 1989.g
26. **Zinovjevs D.** *Grāmatzīme Latvijas Nacionālās Bibliotēka fondos.* Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1994. – 180.lpp.
27. **Кашутина Е. С., Саприкина Н. Г.** *Экслибрис в собрании Научной библиотеки Московского государственного университета.* Альбом каталог М: 1985. 224 с
28. **Минаев Е. Н., Форминский С. П.** *Экслибрис .* Книга Москва. 1970

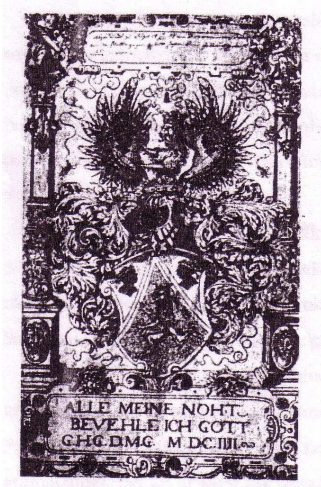
Elektroniskie resursi.

29. **Silvija Bukovska.** *Andrejs Māris Eizāns 2002.g* [tiešsaiste] - [atsauce 20.03.2007.].Pieejams : http://www.gramata21.lv/users/eizans_andrejs/index.html
30. **Dmitrijs Zinovjevs.** *Rīga un Rīdzinieki grāmatzīmēs.*[tiešsaiste] – [atsauce 14.03.07].Pieejams: <http://www.lnb.lv/jaunumi/izstades/lnb/virtualas/exlibris/right2.html>
31. **Книжные знаки** [tiešsaiste] – [atsauce 16.03.2007.]. Pieejams: <http://www.geol.msu.ru/deps/ore/borodaev/bookmark.html>
32. *Linocut.* [tiešsaiste] – [atsauce 16.03.07.] . Pieejams : <http://en.wikipedia.org/wiki/Linocut>"
32. **Andrea Mulder-Slater.** *KinderArt* [tiešsaiste] – [atsauce 23.04.07.]. Pieejams: <http://www.kinderart.com/printmaking/print101.shtml>©

PIELIKUMI

1. pielikums Ex libris mākslas darbos

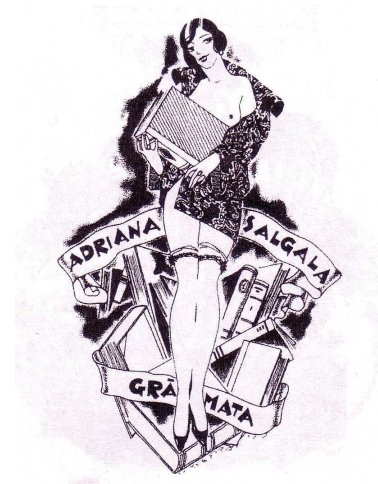
1.1.att. H.Tūms. Horstu ģimenes grāmatzīme.1604.g

1.2. att. A.M.Hilderbrants. Rīgas vācu vēstures un senatnes pētnieku biedrības grāmatzīme

1.3. att. E.Deplers Vidzemes bruņiniecības bibliotēkas grāmatzīme

1.4.att. Sigismunds Vidbergs

1.5.att. Niklāvs Strunke

1.6.att. Jūlijs Madernieks

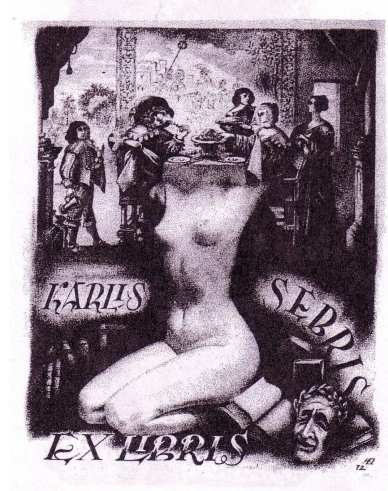
1.7. att .Indulis Zeberinš

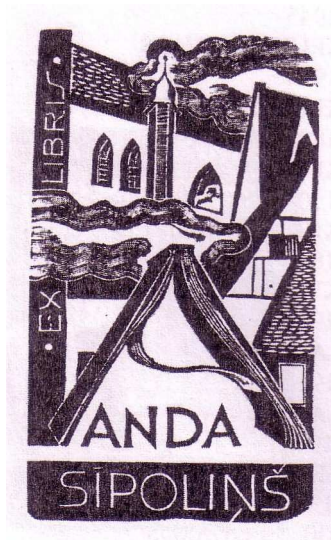
1.8.att. Rihards.Zariņš

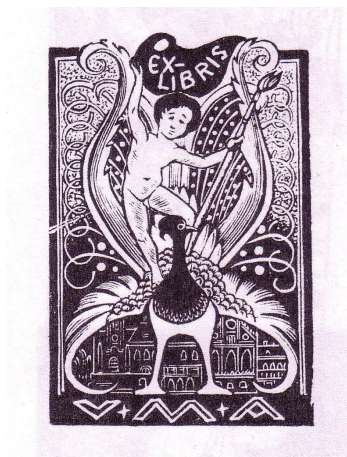
1.9.att.Pēteris Upītis

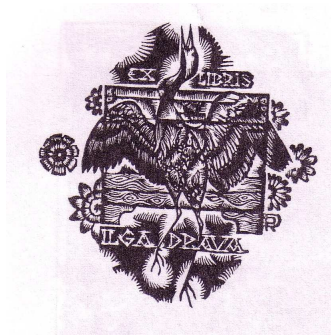
1.10.att. A. Jupatovs

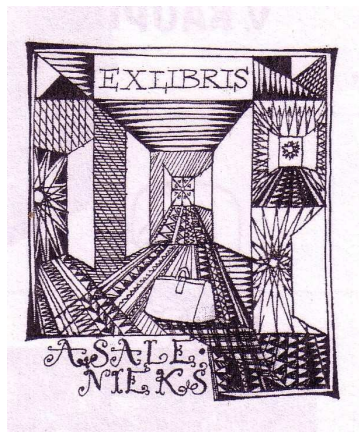
1.14.att. A. Junkers

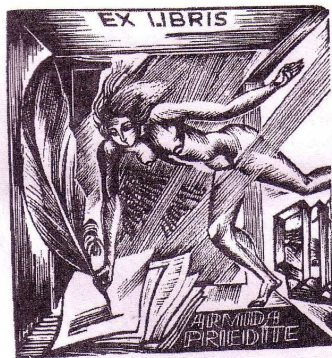
1.15.att. Zigurds Zuze.

1.16.att. Dainis Rožkalns

1.17.att. Dz. Ezergaile.

1.18.att. Inārs Helmūts

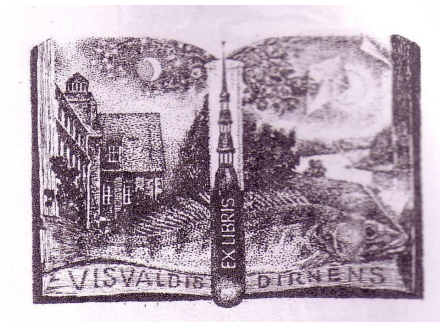
1.19.att. J. Antimonova

1.20. att. E.Viliama

1. 21.att. A.Jansone – Zirņīte

1.22.att. L. Zikmane

1.23.att. J. Petraškēvičs

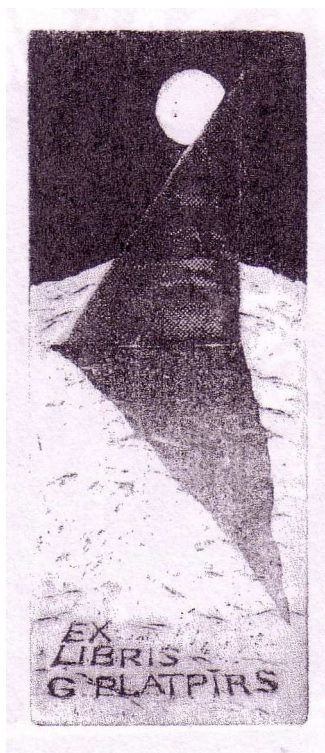
1.24.att. Andrejs Māris Eizāns

1.25.att. L. Balode

1.26.att. P. Džigurs.

1.27.att. P. Justovičs

1.28.att. Māris Eizāns

2. pielikums
Uzdevumu kopa

3. pielikums Skolēnu radošie darbi

1. UZDEVUMS

Zīme – Mītiskais dzīvnieks

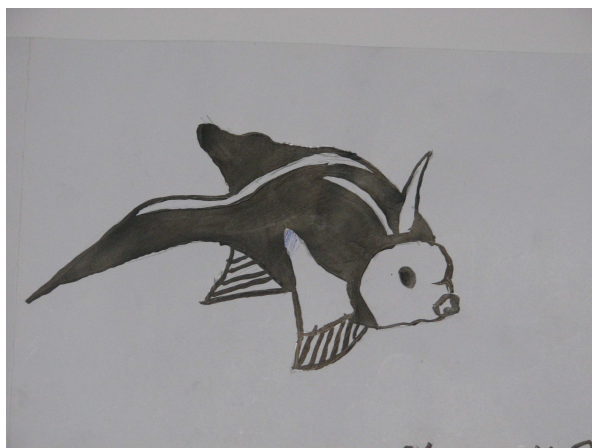
Skices

3.1.1. att. Anastasija Boiko

3.1.2.att. Anna Božko

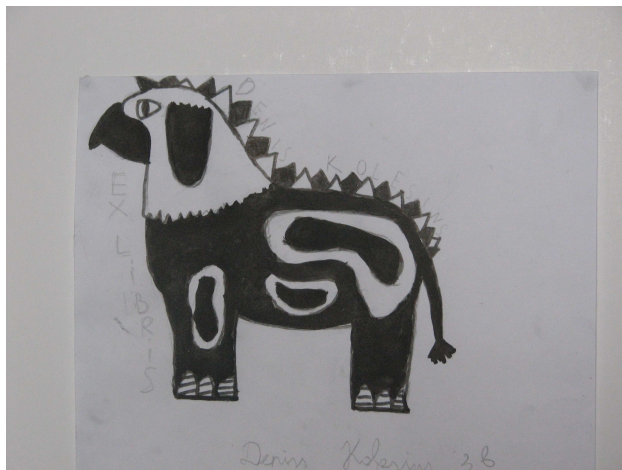
3.1.3. att. Jūlija Glazepa

3.1.4. att. Vavilova Darina

3.1.5. att. Kristiāna Druseiko

3.1.6.att. Deniss Koļesins

3.1.7.att. Raivis Dobe

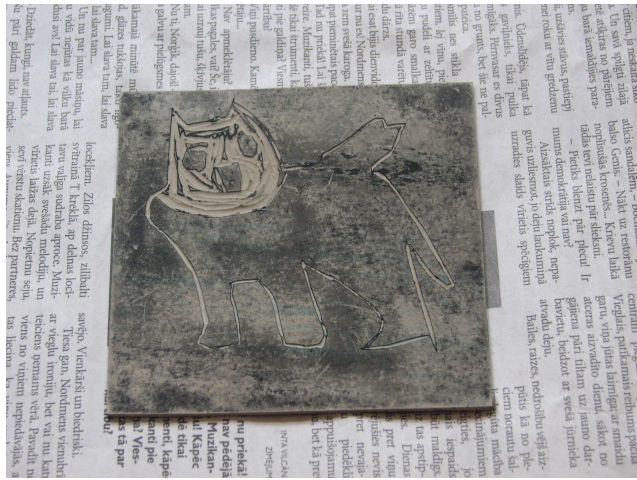

3.1.8. att. Jelizaveta Besedska

Klišejas

3.1.9. att. Kristiāna Druseiko

3.1.10. att. Raivis Dobe

3.1.11. att. Paulis Jakušonoks

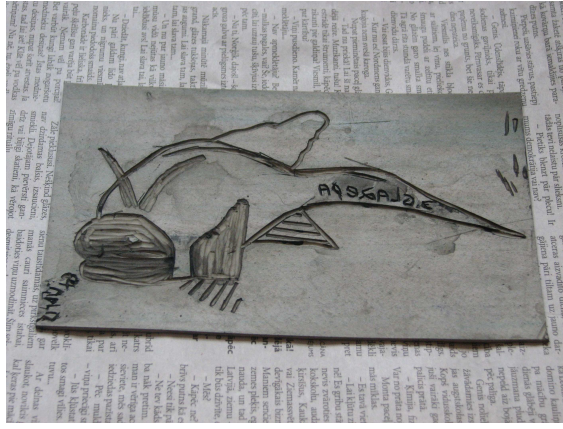
3.1.12. att. Jelizaveta Besedska

3.1.13. att. Mārcis Jansons

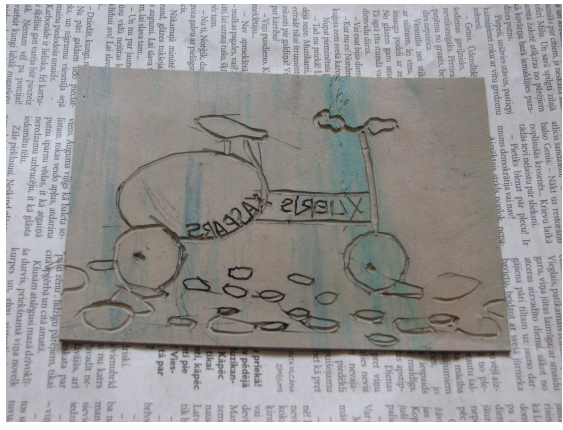
3.1.14. att. Anastasija Boiko

3.1.15. att. Jūlija Glazepa

3.1.16. att. Anna Božko

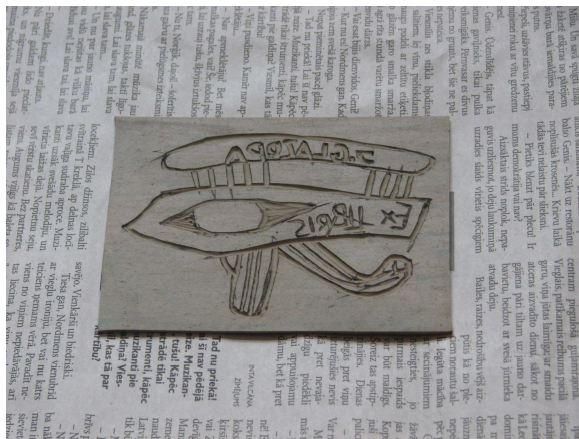
3.1.17. att. Anastasija Boiko

3.1.19. att. Raivis Dobe

3.1.20. att. Deniss Koļesins

3.1.21. att. Jūlija Glazepa

3.1.22. att. Jekizaveta Besedska

Atspiedumi

3.1.23. att. Deniss Koļesins

3.1.24. att. Anna Božko

3.1.25 .att. Paulis Jakušonoks

3.1.26 .att. Mārcis Jansons

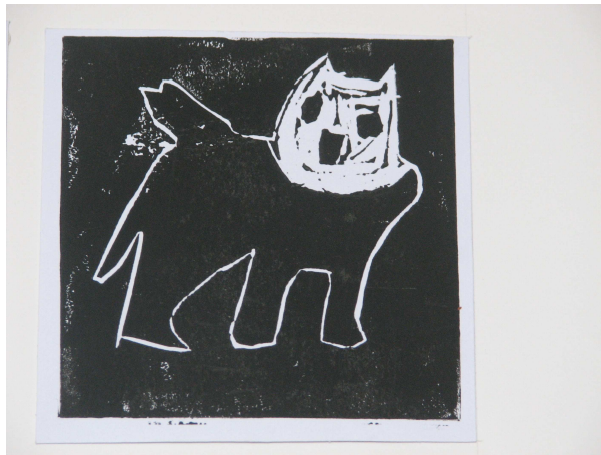
3.1.27. att. Jūlija Glazepa

3.1.28. att. Anastasija Boiko

3.1.29. att. Vavilova Darina

3.1.30. att. Raivis Dobe

3.1.31. att. Jevgēnija Kirijeva

3.1.32. att. Jelizaveta Besedska

3.1.33. att. Kristiāna Druseiko

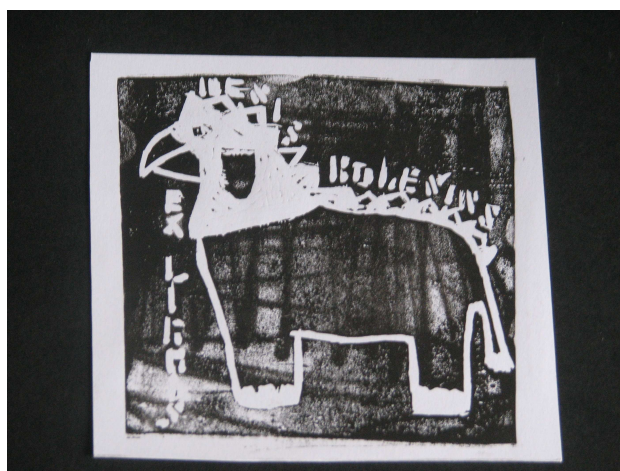
2. UZDEVUMS

3.2.1. att. Mārcis Jansons

3.2.2. att. Paulis Jakušonoks

3.2.3. att. Deniss Koļesins

3.2.4. att. Jelizaveta Besedska

3.2.5.att. Anna Božko

3.2.6.att. Anastasija Boiko

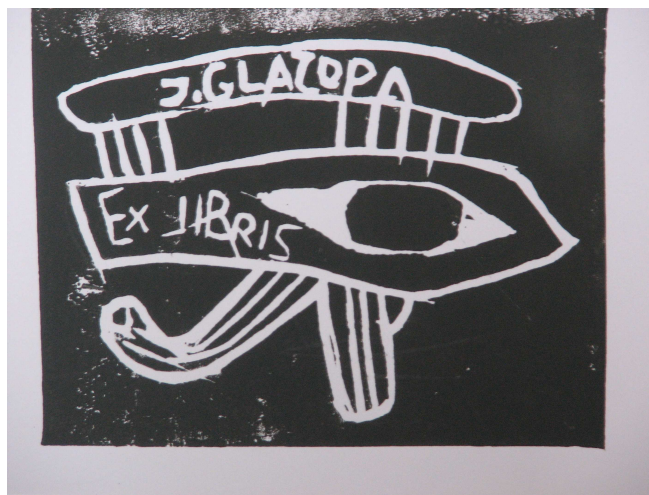

3.2.7.att. Jūlija Glazepa

3. UZDEVUMS

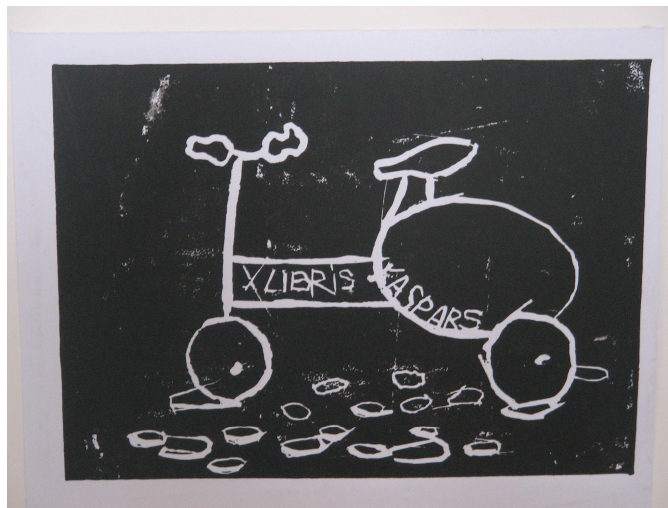
3.3.1. att. Deniss Koļesinss

3.3.2.att. Jūlija Glazepa

3. 3.3. att. Raivis Dobe

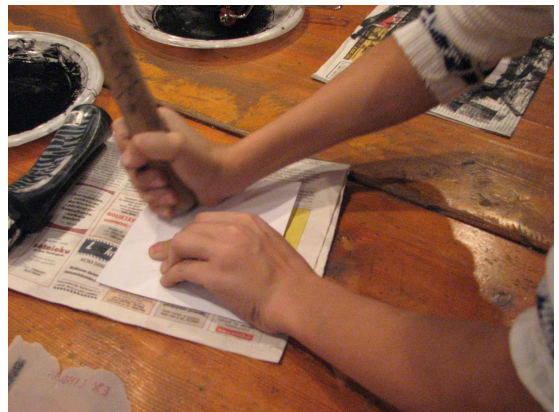

3.3.4. att. Anastasija Boiko

3.3.5.att. Jelizaveta Besedska

Atspieduma gatavošana

Diplomdarbs „ Ex libris apguves iespējas mākslas skolas III kursā” izstrādāts LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Dace Gražule

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba vadītājs : mag. art. Inārs Helmūts

Recenzents:

Darbs iesniegts Skolotāju izglītības nodaļā 14. 05. 2007.

Studiju metodiķe: Lija Saulenberga

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījumu komisijas sēdē

.....2007. prot. Nr., vērtējums

Komisijas sekretāre: lektore Ausma Auziņa

